

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Karolinos Vaicekauskaitės,
V kurso, darbo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl socialinio draudimo
pensijų, analizė**

Vadovė: lekt. dr. Vida Petrylaitė

Recenzentas: doc. dr. Audrius Bitinas

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. Valstybinio socialinio draudimo pensijų institutas.....	5
1.1. Valstybinio socialinio draudimo pensijų samprata ir raida.....	5
1.2. Valstybinio socialinio draudimo pensijų konstituciniai pagrindai.....	12
2. Ginčai dėl pensijų sistemos pokyčių, įvykdytų krizės laikotarpiu.....	15
2.1. Ginčai, susiję su pensijų dydžio sumažinimo faktu.....	21
2.2. Ginčai, susiję su procesinių terminų skaičiavimu.....	27
2.3. Pensijos nepriemokos ir neturtinės žalos kompensavimo tvarka.....	36
3. Valstybinio socialinio draudimo pensijų stažo ir draudžiamųjų pajamų skaičiavimo problematika.....	41
4. Kitų ginčų, susijusių su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, analizė.....	45
IŠVADOS.....	48
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	50
SANTRAUKA.....	58

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Jau nuo 1918 metų, kai Lietuvos Respublika atgavo nepriklausomybę ir prasidėjo moderniosios socialinio draudimo sistemos kūrimas, iki šių dienų nuolat vyksta pensijų sistemos tobulinimas, naujovių įvedimas, reformų kūrimas. Atsižvelgiant į tai, jog pasauliniu mastu išryškėjo žmonių senėjimo tendencija, tai sukelia didelę naštą tiek valstybių biudžetams, tiek privatiems fondams, iš kurių yra išmokamos pensijos. Ieškoma naujų būdų, kaip užtikrinti visos socialinės sistemos stabilumą bei pensinį aprūpinimą.

Pensijų sistema yra paremta tuo, kad žmogus, sulaukęs tam tikro amžiaus nebegali užsidirbti pragyvenimui pats arba, žvelgiant iš kitos pusės, tuo, kad tai yra atlygis už viso gyvenimo darbą. Todėl savo apimtimi ir svarba, valstybinio socialinio draudimo pensijas galima išskirti iš kitų socialinių išmokų. Pensijų problematika yra labai plati ir apima tiek moralinius samprotavimus apie asmens socialinę teisę būti aprūpintam sulaukus senatvės, tiek konkrečias problemas pensijos dydžio nustatymo, senatvės pensijos amžiaus ar kitose srityse. Mažėjant socialinio draudimo įmokų skaičiui ir daugėjant išmokų gavėjų, valstybė stengiasi rasti naujų būdų kaip užtikrinti aprūpinimą senatvės pensijomis. Vienas iš būdų, kurio ėmėsi valstybė, siekdama sureguliuoti problemas pensijų srityje ir atstatyti valstybės biudžeto stabilumą, buvo 2009 metais priimtos teisės aktų pataisos, kuriomis buvo sumažintos valstybinio socialinio draudimo pensijos. Kilus diskusijoms apie tokių teisės aktų nuostatų atitikimą protingumo, teisingumo bei teisėtumo principams, buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą, kuris pripažino, kad teisės aktų nuostatos, kuriomis dirbantiems gyventojams valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo mažinamos daugiau, prieštarauja pagrindiniam Lietuvos Respublikos įstatymui – Konstitucijai. Po šio Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimo teismuose inicijuojama daugybė ginčų, kuriais gyventojai, gavę sumažintas valstybinio socialinio draudimo pensijas, bando atstatyti pažeistas teises ir atgauti lėšas, kurios jiems neteisėtai nebuvo išmokėtos. Svarbu pažymėti, kad stažo bei draudžiamųjų pajamų skaičiavimo problematika taip pat yra aktuali teismų praktikoje.

Akivaizdu, kad apskritai šiuolaikinėje visuomenėje socialinės apsaugos klausimai yra itin aktualūs. Pasaulyje vis dar jaučiant ekonominės krizės padarinius, kyla nemažai probleminių klausimų dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų skyrimo, mokėjimo, bei jų dydžio nustatymo. Pastarųjų metų pokyčiai socialinėje srityje bei įvykusios reformos lėmė padidėjusį bylų Lietuvos Respublikos teismuose šioje srityje skaičių. Teismai

suformulavo pagrindines taisykles, taikant ir aiškinant valstybinio socialinio draudimo pensijų teisės aktų nuostatas.

Darbo tikslas yra išnagrinėti pastarųjų dešimties metų teismų praktiką ir nustatyti aktualiausius probleminius klausimus, susijusius su valstybinio socialinio draudimo pensijomis bei išnagrinėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo aktualiausią praktiką valstybinio socialinio draudimo pensijų srityje.

Šiam tikslui pasiekti, yra keliami šie **uždaviniai**:

- 1) Aptarti valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos raidą bei konstitucinius pagrindus;
- 2) Išnagrinėti teisės aktų dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų pakeitimus, jų padarinius visuomenei;
- 3) Nustatyti, dėl ko kyla daugiausiai ginčų valstybinio socialinio draudimo pensijų srityje;
- 4) Išanalizuoti dešimties metų laikotarpio Lietuvos Respublikos teismų praktiką valstybinio socialinio draudimo pensijų srityje.

Darbo šaltiniai. Lietuvos Respublikos teisės aktai, mokslinė literatūra, moksliniai ir publicistiniai straipsniai, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Respublikos teismų sprendimai, internetinė informacija. Darbe yra remiamasi V. Petrylaitės, D. Petrylaitės, R. Lazutkos, V. A. Vaičiūčio, A. Bitino ir kitų mokslininkų moksliniais straipsniais, susijusiais su valstybinio socialinio draudimo pensijomis.

Darbo objektas. Šiame darbe yra nagrinėjami labiausiai aktualūs socialinės apsaugos klausimai – pagrindiniai ginčai, kylantys dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų. Darbo objektu yra Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų sistema ir teismų praktikos, susijusios su socialinio draudimo pensijomis probleminiai aspektai. Teismų praktika yra analizuojama materialinės teisės taikymo aspektu.

Darbe naudojamas analizės metodas, siekiant išnagrinėti teismų sprendimus, nustatant kaip teismai taikė ir aiškino teisės normas, vertinant teorinius pensijų sistemos aspektus, įvertinant teisinį įstatymų reglamentavimą. Taip pat naudojamas loginis metodas, siekiant išsiaiškinti teisės normų turinį bei pateikti išvadas. Teleologinis metodas naudojamas vertinant teisės aktų taikymą, atskleidžiant normų tikslus ir uždavinius.

Darbas susideda iš keturių pagrindinių dalių. Pirmojoje dalyje yra aptariama valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos raida ir konstituciniai pagrindai. Antroji dalis skirta ginčams pensijų srityje, kurie atsirado krizės laikotarpiu. Siekiama išnagrinėti

teismų sprendimus, nustatyti dažniausiai kilusias problemas ir įvertinti teismų pasirinktus ginčų sprendimų būdus. Remiamasi įvairių autorių tyrinėjimais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo bei kitų teismų praktika, Lietuvos Respublikos teisės aktais, reglamentuojančiais valstybinio socialinio draudimo pensijas. Trečioji dalis yra skirta valstybinio socialinio draudimo pensijų stažo ir draudžiamųjų pajamų skaičiavimo problematikai. Šiai problematikai atskleisti, remiamasi Lietuvos Respublikos teismų praktika. Ketvirtoje dalyje aptariami kiti ginčai, susiję su valstybinio socialinio draudimo pensijomis.

1. Valstybinio socialinio draudimo pensijų institutas

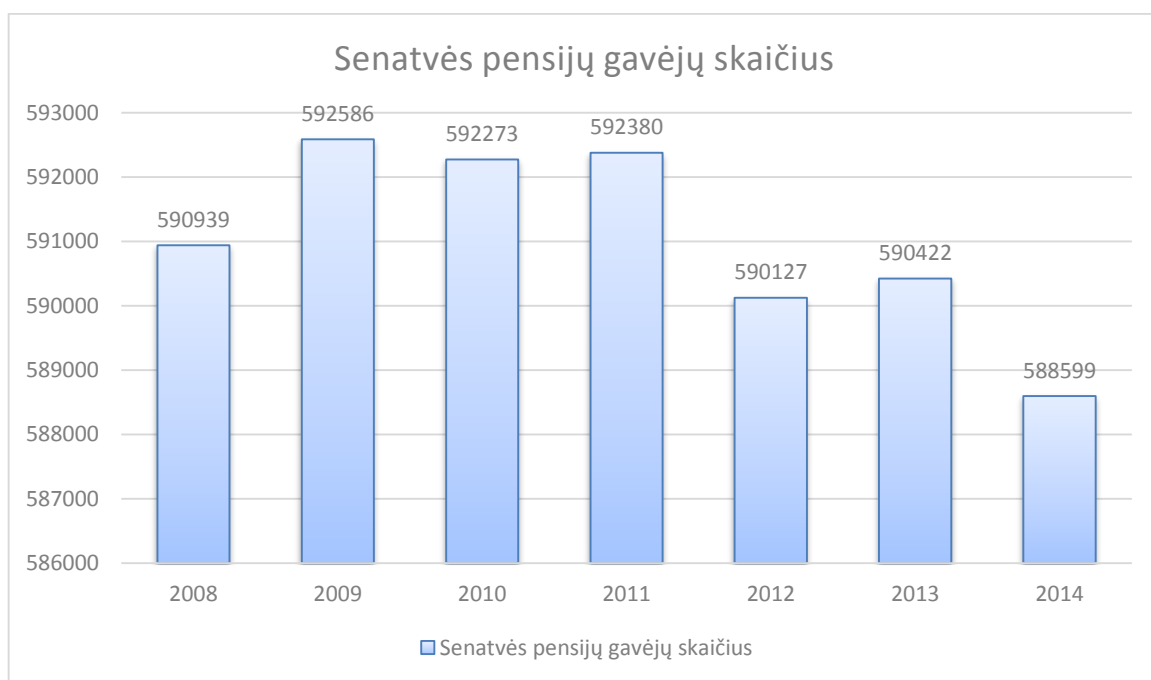
1.1. Valstybinio socialinio draudimo pensijų samprata ir raida

Valstybinio socialinio draudimo pensija – išmoka, mokama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžeto asmeniui, atitinkančiam Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatyme nurodytas sąlygas. Valstybinės socialinio draudimo pensijos yra suskirstytos į šias grupes:

- 1) valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos;
- 2) valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos;
- 3) valstybinės socialinio draudimo našlių ir našlaičių pensijos.

Valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija savo esme ir paskirtimi yra bene svarbiausia išmoka visoje valstybinio socialinio draudimo sistemoje. Valstybinis socialinis senatvės pensijų draudimas sudaro didžiausią Lietuvos valstybinio socialinio pensijų draudimo dalį. Šių pensijų išmokėjimas sudaro didžiausią socialinių išmokų finansavimo dalį.

1 lentelė. Senatvės pensijos gavėjų skaičius¹

¹ Oficialiosios statistikos portalas: vidutinis metinis valstybinio socialinio draudimo pensijas gaunančių asmenų skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=974ade5d-903c-4c8d-89cf-358d38636742> [žiūrėta: 2016-04-04].

Remiantis Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis (1 lentelė), 2014 metų pabaigoje Lietuvoje buvo apie 2 milijonai 900 tūkstančių gyventojų, o iš jų – apie 589 tūkstančiai valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų gavėjų. Šiuo metu Lietuvoje senatvės pensijų gavėjų skaičius yra šiek tiek sumažėjęs. Tą galėjo lemti pradėtas ilginti senatvės pensijos amžius ar itin didelis emigracijos skaičius. Bet kokiu atveju, našta tenkanti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžetui yra didžiulė.

R. Lazutkos nuomone, pensininkai išsivysčiusiose valstybėse sudaro apie penktadalį visų gyventojų² - ne išimtis ir Lietuva. Akivaizdu, kad tiek valstybinio socialinio draudimo pensijų skyrimas ir mokėjimas, tiek visas socialinės apsaugos institutas yra itin svarbus valstybės gerovei ir valstybės gyventojų finansiniam stabilumui užtikrinti. M. Daly savo pranešime “Socialinių teisių prieinamumas Europoje” pažymėjo, kad du paskutiniai 20 amžiaus dešimtmečiai buvo patys sudėtingiausi socialinės politikos ir socialinių teisių raidos atžvilgiu. Įvykus globalizaciniams pokyčiams, įvairiems politiniams įvykiams, kilo didelių abejonų dėl to, ar toks socialinių teisių modelis tinka nūdienos ekonomikai ir visuomenei³. Esant demografinėms problemoms, kurios dažniausiai yra susijusios su ekonomine šalies padėtimi, visuomenė sparčiai sensta, todėl visų socialinių garantijų problema kasdien tampa vis opesnė. Kiekvienas gyventojas privalo jaustis užtikrintas, kad valstybė suteiks jam finansinę pagalbą, kuomet dėl objektyvių priežasčių ši pagalba jam yra reikalinga.

1948 metais priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 25 straipsnis numato: „Kiekvienas turi teisę į savo ir savo šeimos sveikatą ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas, ir teisę į apsaugą nedarbo, ligos, negalios, našlystės, senatvės atveju arba kitomis nuo jo nepriklausančiomis aplinkybėmis, jam netekus pragyvenimo šaltinio“⁴. Teisė gauti valstybinio socialinio draudimo pensiją kyla iš socialinio solidarumo ir teisingumo principų, kurie yra taikytini remiantis tuo, kad asmuo, mokantis socialinio draudimo įmokas, privalo būti aprūpintas nedarbo, senatvės, ligos ir kitais įstatymuose numatytais atvejais. Pensinio aprūpinimo sistemoje solidarumo principas reiškia, kad dirbantys ir mokantys valstybinio socialinio draudimo įmokas asmenys išlaiko nedarbingus, praeityje mokėjusius įmokas asmenis, kurie yra sulaukę senatvės pensijos amžiaus, yra visiškai arba iš dalies nedarbingi arba asmenys, netekę maitintojo. D. Pieters savo knygoje „Įvadas į

²LAZUTKA, R. Pensijų raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2007, t. 18, Nr. 2, p. 64-80.

³DALY, M. Socialinių teisių prieinamumas Europoje. *Pranešimas, rengtas padedant ataskaitos „Socialinių teisių prieinamumas“ redakcinei darbo grupei*. Europos Tarybos leidykla, 2002, p. 22-23.

⁴Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

pagrindinius socialinės apsaugos principus“ pažymi, kad politikų priimami ilgalaikiai sprendimai dėl senatvės pensijų užkrauna atsakomybę ateities kartoms, kada pačių politikų jau nebus. Būtent tai reikalauja solidarumo principo tarp kartų buvimo. Autoriaus nuomone, senatvės pensija nėra skirta specialioms išlaidoms, susijusioms su senyvu amžiumi, kompensuoti. Visos tokios papildomos išlaidos turi būti įtrauktos į sveikatos priežiūros arba į šeimos pašalpas⁵.

Remiantis prancūzų mokslininko B.Palier nuomone, pensijų sistemos gali būti skirstomos į šias keturias grupes⁶:

- 1) kontinentinės Europos Bismarko tradicijos pensijų sistema. Šioje sistemoje pensijos finansuojamos einamųjų išmokų pagrindu, o finansavimo šaltinis – socialinio draudimo įmokos. Išmokų dydis priklauso nuo buvusio atlyginimo dydžio. Šios sistemos pagrindu vadovaujasi Vokietija, Austrija, Belgija, Ispanija, Prancūzija ir kitos vakarų Europos valstybės.
- 2) antrosios kartos Bismarko tradicijos pensijų sistema. Šioje sistemoje išmokos yra susijusios su pajamų dydžiu ir finansuojamos socialinio draudimo įmokomis. Pagrindinis šios pensijų sistemos grupės skirtumas nuo kontinentinės Europos Bismarko tradicijos pensijų sistemos yra tas, kad šioje sistemoje yra siekiama sulyginti visų pensijų gavėjų padėtį, įvedant maksimalią atlyginimo ribą, nuo kurios yra skaičiuojamas pensijos dydis, bei maksimalią pensijos ribą.
- 3) daugiapakopė pensijų sistema. Šioje sistemoje įvesta antroji pakopa privalomųjų profesinių pensijų, finansuojamų kaupiamuoju pagrindu.
- 4) rezidentinė anglų-saksų pensijų sistema. Šioje sistemoje privaloma tik pirmoji bazinių vienodo dydžio visiems pensijų pakopa. Papildomos pensijos, profesinės pensijos, individualios pensijos yra finansuojamos savarankiškai kaupiamuoju pagrindu.

F.Charpentier, antraip nei B.Palier, išskiria tris pensijų sistemų modelius: Bismarko sistemos, Beveridžo sistemos ir Šiaurės šalių⁷. Pensijų sistemų modelius nagrinėjo ir kiti mokslininkai ir tyrinėtojai: C.Mills, Tilburgo universiteto Pensijų tyrimo kompetencijos centras.

---

⁵PIETERS D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius, Eugrimas, 1998, p. 60.

⁶BITINAS A., TARTILAS J., LITVAITIENĖ J. *Socialinės apsaugos teisė: vadovėlis*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 119-120.

⁷BITINAS A., *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Monografija, 2011, p. 151.

Lietuvos Respublikos pensijų sistemos modernizavimas prasidėjo 1918 metais, paskelbus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo, kai visos Vakarų Europos valstybės, pavyzdžiui, Vokietija, Didžioji Britanija, Prancūzija, padėjo šiuolaikinės socialinio draudimo sistemos pamatus, Lietuvos socialinio draudimo sistemos plėtra buvo vykdoma pagal sovietinį modelį, kurio pats pagrindinis bruožas – visiškas valstybės dominavimas, nustatant socialinio draudimo principus.⁸ Toks reguliavimas panaikino galimybę visuomenės nariams išsakyti nuomonę apie sistemos trūkumus, iškelti probleminius klausimus, ieškoti tinkamų sprendimų. Atgavus nepriklausomybę, Lietuva pasirinko Bismarko socialinio draudimo tradiciją. Tokia išvada yra darytina remiantis Lietuvos pensijų sistemos modelio bruožais: išmokos priklauso nuo atlyginimo dydžio bei darbo stažo, o įmokos yra mokamos į socialinio draudimo fondą.

1991 metais įsigaliojo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, o 1995 metais, prasidėjus pensijų sistemos reformai, buvo priimtas ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas, kuris pakeitė vis dar galiojusį sovietinį įstatymą dėl pensijų skyrimo ir mokėjimo tvarkos. Prasidėjus šiai reformai, teisė į pensiją buvo siejama su valstybinio socialinio pensijų draudimo laikotarpiu, o pensijos dydis buvo siejamas su asmens mokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų dydžiu. Taip pat, buvo pradėtas ilginti senatvės pensijos amžius. Visą pensijų sistemos raidą Lietuvoje yra išnagrinėjęs R.Lazutka, kuris savo straipsnyje „Pensijų sistemų raida Lietuvoje“ nurodo, kad pensijų sistemos Lietuvoje buvo kuriamos nenuosekliai dėl ilgamečio šalies nepriklausomybės praradimo⁹. Todėl 1995 metais priimtas Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas įtvirtino naują, demokratišką socialinio draudimo sistemą, apimančią visus gyventojų sluoksnius. Tai padėjo pamatus naujos socialinės apsaugos sistemos kūrimui bei modernizavimui, remiantis vakarų Europos valstybių pavyzdžiu.

Kartu su pensijų sistemos reforma, buvo įtvirtintas naujas sistemos modelis, kurio pagrindu teisė į valstybinę socialinio draudimo pensiją iki šiol turi asmenys, kurie atitinka įstatymuose numatytus amžiaus ir valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo reikalavimus. 2012 metais buvo priimtos Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisos, kuriomis palaipsniui pradėtas didinti pensijos amžius, kuris kiekvienais metais moterims padidėja dviem mėnesiais, o vyrams – keturiais. 2016

---

⁸BITINAS A., TARTILAS J., LITVAITIENĖ J. *Socialinės apsaugos teisė: vadovėlis*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 153-154.

⁹LAZUTKA, R. Pensijų raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2007, t. 18, Nr. 2, p. 64-80.

metais, vyrams pensinis amžius prasideda nuo 63 metų ir 4 mėnesių, o moterims – nuo 61 metų ir 8 mėnesių. Toks sprendimas yra pagrįstas daugelio Europos Sąjungos valstybių pavyzdžiu bei remiantis tuo, kad socialinio draudimo įmokų mažėjo, o išmokų – daugėjo. Akivaizdu, kad valstybė, norėdama išlaikyti pensijų sistemos finansinį stabilumą, privalo imtis efektyvių priemonių. Šios reformos efektas pasireiškia tuo, kad atsiranda galimybė surinkti daugiau lėšų iš ilgiau iki pensijos dirbančių žmonių arba tuo, kad piniginės lėšos yra sutaupomos pavėlinus pensijų išmokėjimą. D. Petrylaitės ir V. Petrylaitės moksliniame straipsnyje „Socialinės apsaugos garantijų mažinimas krizės laikotarpiu: sprendimai ir teisinis vertinimas“ pateikta nuomone, peržiūrint teisės aktus, nustatančius asmens teisę į tam tikras socialinės apsaugos išmokas, turi būti laikomasi šių principų: socialinės apsaugos priemonės turi atitikti valstybės finansines galimybes ir bet kokiais atvejais turi būti užtikrinama konstitucinė asmens teisė į socialinę apsaugą¹⁰. Svarbu, kad bet kokie radikalūs pokyčiai socialinės apsaugos srityje vyktų tik įvertinus, ar jie nepažeis gyventojų interesų, teisėtų lūkesčių principo bei kitų pamatinių kiekvieno individo teisių. Būtent dėl to, dažniais atvejais Lietuvos mokslininkai kritiškai vertina bet kokius pakeitimus, kuriais yra mažinamos socialinės garantijos senatvėje. A. Guogio nuomone, tokiu būdu Lietuvoje sprendžiant socialines problemas, socialinės Europos vizija nuo jos tolsta, o ne artėja¹¹.

Kaip ir buvo minėta, tam, kad asmuo galėtų įgyvendinti teisę į valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, reikia atitikti kelis įstatymu numatytus reikalavimus. Šią teisę turi asmenys, kurie buvo privalomai draudžiami, arba, kurie savanoriškai draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu. Sulaukus pensinio amžiaus, pensijos dydis priklauso nuo socialinio draudimo stažo (kuris dažniausiai sutampa su faktiniais darbo laikotarpiais) ir draudžiamųjų pajamų dydžio. Remiantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu, draudžiamosios pajamos – visos asmens pajamos, nuo kurių šiame įstatyme nustatyta tvarka priskaičiuotos ir privalo būti įmokėtos valstybinio socialinio draudimo įmokos, taip pat priskaičiuotos ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų valstybinio socialinio draudimo pašalpos bei nedarbo valstybinio socialinio draudimo išmokos¹².

Taip pat pažymėtina, kad valstybinio socialinio draudimo senatvės pensiją sudaro trys dalys: pagrindinė ir papildoma, bei priedas už socialinio draudimo stažo metus.

---

¹⁰PETRYLAITĖ V., PETRYLAITĖ D. Socialinės apsaugos garantijų mažinimas krizės laikotarpiu: sprendimai ir teisinis vertinimas. *Teisė/Vilniaus universitetas*, 2015, ISSN 1392-1274. T. 94, p. 163-175.

¹¹GUOGIS A., Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai. *Politologija*, 2004, Nr. 4.

¹²Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991 m., Nr. 17-447.

Pagrindinė dalis sudaro 110 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos ir yra tokia mokama visiems, turintiems būtinąjį valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą (30 metų). Papildoma senatvės pensijos dalis yra siejama su teisingumo principu turiniu: jos dydis priklauso nuo asmens mokėtų valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokų dydžio. Priedas už stažo metus yra skiriamas ir mokamas asmenims, kurie turi didesnę nei 30 metų pensijų draudimo stažą. Paminėtina, kad nuo 2016 m. sausio 1 d. už kiekvienus pilnus stažo metus yra mokama papildomai 3,36 eurų.

Vis dėlto, tik pradėtą kurti bei modernizuoti socialinės apsaugos sistemą palietė 2009 metais prasidėjusi ekonominė krizė. Prasidėjęs ekonominis sunkmetis palietė įvairias sritis, tarp jų ir valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemą. Atsirado būtinybė įvykdyti tam tikrus pakeitimus tam, kad būtų išlaikytas sistemos stabilumas ir pensijų finansavimo galimybės. Remiantis socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 metų spalio 20 d. įsakymu Nr. A1-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija, siekiant apriboti ilgalaikę išlaidų didėjimo tendenciją, išlaikyti tiek finansinį sistemos stabilumą, tiek ir išmokų adekvatumą, o taip pat didinti asmenų suinteresuotumą dalyvauti socialinio draudimo sistemoje bei kuo ilgiau likti darbo rinkoje, mažinti nepagrįstą išmokų dubliavimą ir jas padaryti taiklesnes, būtini socialinio draudimo ir išmokų sistemos pertvarkymai. Manytina, kad tikslinga būtų pažymėti šioje koncepcijoje išskirtas pagrindines problemas tam, kad susidaryti įspūdį, dėl kokių priežasčių reforma šioje srityje buvo būtina. Koncepcijoje yra nurodoma:

- 1) Valstybinio socialinio draudimo sistema yra finansiškai pažeidžiama. Nėra kaupiamas rezervas, kuris ekonominio nuosmukio metu ar pablogėjus demografiniai situacijai padėtų išlaikyti atitinkamą šios sistemos išmokų, visų pirma pensijų, lygį, o išmokų indeksavimas nėra susietas su ekonominiais ir demografiniais rodikliais ir stipriai politiškai įtakojamas. Nėra ilgalaikės pradėto privalomojo pensijų kaupimo finansavimo strategijos.
- 2) Valstybinio socialinio draudimo finansavimo šaltinis (įmokos nuo aktyvios veiklos pajamų) nėra pakankamas siekiant subalansuoti biudžetą, užtikrinti mokėtas įmokas atitinkančias išmokas, nors įmokų tarifas yra aukštas ir apmokestinamoji bazė pagrindiniams mokėtojams neribojama.
- 3) Dabartinė išmokų sistema sudaro sąlygas jų dubliavimuisi, kas savo ruožtu sąlygoja neaiškią takoskyrą tarp socialinio draudimo sistemos ir jos garantuojamų išmokų įvykus draudimui įvykiui ir valstybės paramos sistemos garantuojamų išmokų

bei valstybinių pensijų, pastarųjų paskirtis nėra pakankamai apibrėžta ir vienareikšmė.

- 4) Socialinio draudimo pensijų perskirstomoji dalis (bazinė pensija) turi didelę reikšmę pensijos dydžiui, tuo tarpu asmens sumokėtų įmokų įtaka yra nepakankami atspindėta, ir tai šią sistemą daro nepatrauklią. Tiek senatvės, tiek netekto darbingumo pensijos mokamos neatsižvelgiant į asmens gaunamas darbo pajamas, kas iškreipia pačią pensijų prigimtį – kompensuoti prarastas pajamas, nėra paskatų atidėti pensijos mokėjimą. Netekto darbingumo ir specialiųjų poreikių nustatymas nepakankamai skaidrus ir kontroliuojamas, sistemoje per maža paskatų kuo griečiau grįžti į darbo rinką, atvirksčiai, darbingumo lygio siekiama kaip statuso, užtikrinančio pastovų pajamų šaltinį nepriklausomai nuo darbinės veiklos.
- 5) Socialinio draudimo įmokas ir mokesčius administruoja dvi atskiros valstybinės institucijos – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinė mokesčių inspekcija, kurių procedūros žymiai skiriasi ir skirtingai įtakoja verslą. VSDF administravimo sąnaudos yra planuojamos VSDF valdybos ir nėra formaliai ribojamos.¹³

Pažymėtinas šios koncepcijos 4 punktas, kuriame akcentuojama, jog bazinės pensijos dalies dydis didesne dalimi lemia būsimos pensijos dydį, o tuo tarpu sumokėtų įmokų į Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžetą dalis nepakankamai atspindi būsimoje pensijoje. Paminėtina, kad toks požiūris yra teisingas ir labiausiai atitinkantis teisingumo bei proporcingumo principų įgyvendinimą. Manytina, kad būsimos senatvės pensijos dydis turi kuo daugiau priklausyti nuo mokėtų įmokų į Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžetą. Tokiu būdu bus užtikrinamos stabilios asmens pajamos bei pragyvenimą užtikrinančios sąlygos, ne tik, kai jis dirba ar užsiima tam tikru verslu, tačiau ir sulaukus senatvės pensijos amžiaus.

Todėl akivaizdu, kad tuo metu dėl sudėtingos ekonominės padėties šalyje buvo būtina daryti pertvarkymus, kurti naujas, finansiškai stabilias sistemas tam, kad užtikrinti socialinį aprūpinimą tam tikroms asmenų grupėms.

---

¹³Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. spalio 20 d. įsakymu Nr. A1-620 patvirtinta tarpžinybinės darbo grupės parengta valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija.

1.2. Valstybinio socialinio draudimo pensijų konstituciniai pagrindai

Socialinės apsaugos sistemoje valstybinio socialinio draudimo pensijos užima ypač svarbią vietą. Atsižvelgiant į tai, kad asmuo dėl senyvo amžiaus visuomenėje įprastai yra laikomas negalinčiu užsidirbti pakankamai lėšų pragyvenimui, valstybė privalo užtikrinti tinkamą pensinio amžiaus žmonių aprūpinimą.

Asmens teisę į pensiją, visų pirma, numato svarbiausias ir aukščiausias teisinę galią Lietuvoje turintis įstatymas – Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 52 straipsnis numato: „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais“¹⁴. Konstitucijoje įtvirtinta frazė „valstybė laiduoja“ reiškia įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta lėšų, reikalingų pensijoms ir socialinei apsaugai, sukupimam bei pensijų mokėjimam ir socialinės paramos teikimam¹⁵.

Šiuo atveju taip pat pažymėtina, kad 2002 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimu buvo pradėtas taikyti nuosavybės apsaugos principas pensijoms. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnis nurodo, kad nuosavybė yra neliečiama ir nuosavybės teises saugo įstatymai. Minėtu nutarimu buvo nustatyta, kad asmuo, kuris atitinka įstatymo nustatytas sąlygas pensijai gauti ir kuriam ši pensija yra paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę¹⁶. Tokios implicitiškai įtvirtintos teisės, kaip konstitucinę apsaugą turinčios teisės, įsitvirtinimui Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įtakos turėjo Europos žmogaus teisių konvencijos protokolo Nr. 1 1 straipsnyje numatytos nuosavybės teisės interpretavimas¹⁷. Paminėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat yra pateikęs išaiškinimus dėl nuosavybės apsaugos instituto taikymo valstybinio socialinio draudimo pensijoms. Teismas nurodė, kad jeigu susitariančioje šalyje galioja įstatymas,

¹⁴Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁶Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁷BIRMONTIENĖ, T. Ekonomikos krizės įtaka konstitucinei socialinių teisių doktrinai. Jurisprudencija. 2012, Nr. 19(3), p. 1005-1030.

kuriame numatytos išmokos kaip teisė į pensiją, tas įstatymas turi būti laikomas sukuriančiu nuosavybės interesą, patenkantį į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1 protokolo 1 straipsnio taikymo sritį¹⁸. Minėtos konvencijos 1 protokolo 1 straipsnis apibrėžia teisės į nuosavybę turinį: kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais¹⁹.

Svarbu pažymėti, kad nuosavybės teisės apsauga yra įtvirtinta ir kituose svarbiuose tarptautiniuose teisės aktuose, tačiau visų tokių nuostatų esmė yra ta pati: asmens nuosavybė yra neliečiama. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 17 straipsnio 1 dalis numato: „Kiekvienas turi teisę valdyti teisėtai įgytą nuosavybę, ja naudotis, disponuoti ir palikti paveldėtojams. Nuosavybė negali būti atimta, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina visuomenės poreikiams ir tik įstatymo nustatytais atvejais bei sąlygomis laiku ir teisingai už ją atlyginant. Nuosavybės naudojimą gali reglamentuoti įstatymai, kiek tai būtina atsižvelgiant į bendruosius interesus“²⁰. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 17 straipsnio 1 dalis nurodo, kad kiekvienas turi teisę tiek vienas, tiek kartu su kitais turėti nuosavybę, o to paties straipsnio 2 dalis numato, kad iš nieko nuosavybė negali būti savavališkai atimta²¹. Akivaizdu, kad nuosavybės apsaugos institutas yra itin reikšmingas tiek nacionalinės teisės požiūriu, tiek tarptautinės. Todėl, jei teisė į pensiją yra vertinama kaip teisė į nuosavybę, aukščiau minėtų teisės aktų nuostatos turi būti vertinamos ir aiškinamos plečiamai, įskaitant visas pensines išmokas į nuosavybės sampratą.

Nagrinėjamu klausimu būtų aktualu aptarti Lietuvos mokslininkų nuomonę dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimo. R. Ruškytė savo straipsnyje „Nuosavybė ir nuosavybės apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje“ neneigia pateiktos teismo pozicijos. Autorė teigia, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo doktriną Konstitucijoje numatytos nuosavybės, turto garantijos taikomos ne tik turtui, kurį sudaro daiktai, bet ir turtinėms teisėms bei teisėms į tam tikras pinigines išmokas (atlyginimą, pensiją)²². Tuo tarpu V. A. Vaičaitis, vertindamas pensijoms priskirtą nuosavybės apsaugos principą, nurodo, jog Lietuvos Respublikos

¹⁸Europos žmogaus teisių teismo 2010 m. kovo 16 d. sprendimas byloje *Carson and Others v. United Kingdom* [GC], no. 42184/05, § 64.

¹⁹Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1 protokolas iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11.

²⁰Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2012, Nr. 2012/C 326/02.

²¹Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

²²RUŠKYTĖ, R. Nuosavybė ir nuosavybės apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinė jurisprudencija, 2009, Nr. 2 (14), p. 267-288.

Konstitucinis teismas neapdairiai socialinio draudimo pensijas susiejo su asmens teise į nuosavybę ir nepakankamai atsižvelgė į solidarumo principą, kuriuo remiasi visa socialinio draudimo pensijų sistema. Autoriaus nuomone, socialinio draudimo pensija ar bet kuri kita socialinė išmoka neturėtų būti siejama su nuosavybe, nes ji neatitinka tradicinės nuosavybės sampratos: pavyzdžiui teisės į pensiją negalima paveldėti ar kitokiu būdu perduoti kitam asmeniui. Be to, autorius pažymi, kad valstybinio socialinio draudimo sistema yra solidarumo principu besiremianti sistema, todėl jos negalima laikyti nuosavybe²³. V. Petrylaitė nurodo, jog su tokia pozicija negalima vienareikšmiškai sutikti. Autorės nuomone, solidarumo principas socialinės apsaugos sistemoje negali būti vertinamas kaip priešprieša nuosavybės teisės principui, kadangi šie abu principai egzistuoja greta ir tik jų santykis turi lemiamą reikšmę nustatant atitinkamą pensijų ar kitų socialinių išmokų teisinį reguliavimą²⁴.

Akivaizdu, kad mokslininkų tarpe vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra, tačiau, vertinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinimą bei Europos Žmogaus Teisių Teismo vertinimą, darytina išvada, jog pensijų reguliavimui yra taikoma didesnė apsauga nei bet kurioms kitoms išmokų rūšims. Toks vertinimas galėtų būti pagrįstas ypatingai svarbia šių išmokų paskirtimi: apsaugoti vienų iš labiausiai pažeidžiamų asmenų interesus, kurie iki senatvės pensijos amžiaus dirbė ir mokėję socialinio draudimo įmokas turi teisėtą lūkesčių būti aprūpintais sulaukus senatvės. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo doktrinoje, teisėtų lūkesčių principas reiškia valstybės bei valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės prisiimtų įsipareigojimų.

---

²³VAIČAITIS, A. Teisė į pensiją ir Konstitucinio Teismo praktika. *Teisė/Vilniaus universitetas*, 2010, Nr. 77, p. 34-49.

²⁴PETRYLAITĖ, V., Teisė į socialinę apsaugą. Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008 – 2013 m. problemos: teisinis tyrimas. Monografija. 2014, p. 206-220.

2. Ginčai dėl pensijų sistemos pokyčių, įvykdytų krizės laikotarpiu

Krizės laikotarpiu, įstatymų leidėjui kilo pareiga iš naujo įvertinti pensijų ir kitų socialinių išmokų dydžius bei imtis priemonių, kuriomis būtų mažiausiai juntami krizės padariniai. Kolektyvinėje monografijoje „Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės“ (mokslinis redaktorius – E. Kūris) autoriai išskiria pagrindinius prieškrizinius sprendimus, kurie itin sumažino Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžetą:

- 1) Sprendimas nuo 2008 metų sausio mėnesio didinti senatvės pensijas. Jos padidėjo 17 procentų;
- 2) Sprendimas nuo 2008 metų rugpjūčio mėnesio didinti senatvės pensijas. Jos padidėjo dar 9,9 procentais;
- 3) Nuo 2008 metų mokėti motinystės (tėvystės) pašalpas už vaiko priežiūrą iki 2 metų.

Šie krizės išvakarėse priimti (labai abejotini) sprendimai didinti pensijas ir kitas išmokas sukūrė tam tikrus atitinkamų asmenų lūkesčius, kurių įgyvendinti valstybė nepajėgė²⁵. Būtent todėl, prasidėjus ekonominiam sunkmečiui, įstatymų leidėjas turėjo iš naujo įvertinti valstybės pajėgumus mokėti tokio dydžio išmokas ir jas, be abejo, sumažinti. 2009 metų spalio 14 d. Vyriausybės priimtame nutarime „dėl ekonomikos sunkmečio“ buvo nustatyta, kad tol, kol baigsis ekonomikos sunkmetis, yra reikalingos skubios priemonės valstybės viešiesiems finansams konsoliduoti, valstybės skolai ir deficitui valdyti, finansų stabilumui užtikrinti ir ekonomikai skatinti²⁶.

Prasidėjus krizei, 2009 metais buvo priimtas didelę įtaką socialinio draudimo sistemai padaręs teisės aktas – Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas, kuriuo buvo siekiama sumažinti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos išlaidas. Šio įstatymo tikslas – nustatyti valstybinių pensijų, valstybinių socialinio draudimo pensijų perskaičiavimo ir šių išmokų mokėjimo asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų, tvarką, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), nedarbo socialinio draudimo pašalpų, motinystės (tėvystės) išmokų perskaičiavimo ir kompensuojamojo uždarbio socialinio draudimo pašalpoms skaičiuoti naujo maksimalaus dydžio nustatymo tvarką, išmokos vaikui mokėjimo sąlygas ir dydžius.²⁷

²⁵Kolektyvinė monografija „Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės (mokslinis redaktorius – E. Kūris). Vilniaus universitetas, 2015.

²⁶Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1295 „dėl ekonomikos sunkmečio“.

²⁷Lietuvos Respublikos socialinių išmokų mokėjimo ir perskaičiavimo laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 152-6820.

Akivaizdu, kad šio įstatymo nuostatos pablogino daugelio išmokų gavėjų padėtį. Pirma, pirmojo ir antrojo laipsnio mokslininkų, nukentėjusių asmenų, pareigūnų ir karių, teisėjų valstybinės pensijos, valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos, rentos Lietuvos Respublikos prezidentams, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarams, buvusiems sportininkams, taip pat ir valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo perskaičiuojamos ir mažinamos. Antra, asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų, valstybinių bei valstybinio socialinio draudimo pensijų dydis buvo mažinamas didesniu mastu. Kuo didesnės buvo gaunamos draudžiamosios pajamos, tuo mažesnė pensijos dalis buvo mokama. Taigi visiems šiems minėtiems asmenims pensijų dydis buvo perskaičiuotas pagal atitinkamą formulę ir buvo išmokėtos sumažinto dydžio pensijos. Tačiau vis dėlto įstatymų leidėjas taip pat nustatė „lubas“ pensijų mažinimui: asmenims, kuriems po pensijos perskaičiavimo ji tapo mažesnė nei 650 Lt (188,25 EUR), pensija turi būti mažinama ne daugiau kaip iki 650 Lt (188,25 EUR). Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nurodė, kad ekonominės krizės našta turi tolygiai pasidalinti visa visuomenė. Tačiau teismo nuomone, gali būti nustatyta tokia pensijos dydžio riba, nuo kurios pensija nebegalėtų būti mažinama. Toks sprendimas pagrįstas tuo, kad būtų užtikrinti minimalūs pensiją gaunančio asmens poreikiai, žmogaus orumą atitinkančios gyvenimo sąlygos. Remiantis tuo, teismas nusprendė, kad toks reguliavimas nepažeidė konstitucinio proporcingumo bei lygiateisiškumo principų.

Įstatymų leidėjų sprendimas sumažinti tiek valstybinio socialinio draudimo, tiek valstybines pensijas bei kitas išmokas buvo pagrįstas itin sudėtinga šalies ekonomine padėtimi. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2007 metų spalio 22 d. sprendimu yra konstatavęs, kad, esant tokioms aplinkybėms, kai dėl ypatingų sąlygų (ekonominės krizės, gaivalinės nelaimės ir pan.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, kai valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti pritrūksta lėšų, įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą ir įtvirtinti įvairiems asmenims mažiau palankų reguliavimą, jei yra siekiama užtikrinti gyvybiškai svarbius valstybės ir visuomenės interesus bei apsaugoti kitas konstitucines vertybes²⁸. Tačiau tuomet gali būti keliamas klausimas dėl solidarumo principo vyravimo valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemoje, kai darbingo amžiaus asmenys išlaiko pensinio amžiaus asmenis, kurie prieš tai mokėjo valstybinio socialinio draudimo įmokas.

---

²⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio (2002 m. liepos 2 d., 2004 m. lapkričio 4 d., 2005 m. gegužės 19 d., 2006 m. birželio 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

Akivaizdu, kad dirbančio pensinio amžiaus asmens, pirmą kartą gavusio valstybinio socialinio draudimo pensiją, lūkesčiai yra tokio dydžio pensiją gauti visuomet. V. A. Vaičičio nuomone, teisėtų lūkesčių principas šiuo atveju negali būti vertinamas kaip absoliutus²⁹. Konstitucinė teisė į pensiją ar kitą socialinę išmoką pirmiausia turi ginti tuos asmenis, kurie dėl ligos, amžiaus ar kitų objektyvių priežasčių negali užsidirbti pragyvenimui. Autoriaus nuomone, dirbančių pensinio amžiaus asmenų lūkestis gauti ir valstybinio socialinio draudimo išmokas turi būti vertinamas kitų darbo rinkoje dalyvaujančių ir nedalyvaujančių asmenų kontekste. V. A. Vaičaitis teigia, kad teisėti lūkesčiai gauti tam tikro dydžio valstybinę socialinio draudimo pensiją galėtų būti pateisinami tik, jei Vyriausybė jas sumažintų piktnaudžiaudama savo padėtimi ir neturėdama jokio objektyvaus paaiškinimo tokiam sprendimui. Manytina, kad įstatymų leidėjo sprendimas perskaičiuoti ir didesne dalimi sumažinti valstybinio socialinio draudimo pensijas ne tokioms socialiai jautrioms asmenų grupėms – asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų – galėtų būti pateisinamas sprendimas vertinant jį kaip itin reikalingos socialinės pagalbos suteikimą tam, kad būtų užtikrintos kitų, socialiai jautresnių grupių asmenų, orumą atitinkančios gyvenimo sąlygos. Tokias asmens teises garantuoja tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek tarptautiniai teisės aktai, skirti žmogaus teisių apsaugai. Be abejo, žvelgiant iš kitos pusės – įgyvendinant vienu asmenų teises, reikia neužkirsti kelio kitų asmenų teisėms ir teisėtiems lūkesčiams. Nagrinėjamu atveju, siekiant subalansuoti valstybės biudžetą bei užtikrinti, kad sunkmečio metu visos socialinės išmokos būtų mokamos laiku, įstatymų leidėjas nusprendė sumažinti vienu iš mažiausiai pažeidžiamų visuomenės narių – dirbančių pensijų gavėjų – pajamas. Akivaizdu, jog toks sprendimas yra paremtas tuo, kad dirbančiųjų pensijų gavėjų vienintelės pajamos nėra tik gaunama valstybinio socialinio draudimo pensija. Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjas turėjo pagrindo manyti, jog tokius asmenis, pensijos sumažinimas paveiks mažiau nei asmenis, kurie jokių kitų pajamų negauna ir valstybinę socialinio draudimo pensija yra vienintelis pragyvenimo šaltinis.

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą bei 2012 metų vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimą „dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, svarbu paanalizuoti pagrindinius

---

²⁹VAIČAITIS, V. A. Teisė į pensiją ir Konstitucinio Teismo praktika. *Teisė/Vilniaus universitetas*, 2010, Nr. 77, p. 34-49.

teisės sistemos principus, kurių turėtų būti laikomasi tiek leidžiant teisės aktus, tiek vertinant jų atitiktį Konstitucijai. Teisėtų lūkesčių, teisinio saugumo bei tikrumo principai įtvirtina valstybės pareigą užtikrinti, kad teisinis reguliavimas būtų stabilus, o asmenų teisėti lūkesčiai ir interesai būtų gerbiami. Šių principų esmė suponuoja išvadą, kad, jei nebūtų tinkamo šių principų įgyvendinimo valstybėje, visuomenė prarastų pasitikėjimą tiek valstybe, tiek apskritai visa teisės sistema. Proporcingumo principas reiškia, kad valstybės nustatytos priemonės turi atitikti norimą pasiekti tikslą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas ne kartą yra konstatavęs, kad proporcingumo principas yra vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų³⁰. Žvelgiant į šį principą iš pensijų sistemos prizmės, daroma išvada, kad valstybės pasirinktos priemonės galėtų būti laikomos neproporcingomis norimam pasiekti tikslui – pensijų sistemos finansinės padėties stabilizavimui, kadangi vieniems asmenims tokių teisinių priemonių pasirinkimas gali apriboti jų teises. Teisingumo principas – vienas svarbiausių teisinės demokratiškos valstybės principų. Šis principas turi būti įgyvendinamas, užtikrinant valstybės ir visuomenės interesų pusiausvyrą, išvengiant savivalės, atsitiktinumų. Nagrinėjamos temos kontekste labai išryškėja lygiateisiškumo principas, kuris reiškia prigimtine asmens teisę būti traktuojamam vienodai su kitais asmenimis. Šis principas savaime nepaneigia galimybės įstatymu nustatyti nevienodą, diferencijuotą teisinį reguliavimą tam tikrų asmenų, priklausančių skirtingoms kategorijoms, atžvilgiu, jeigu tarp šių asmenų yra tokio pobūdžio skirtumų, kurie tokį diferencijuotą reguliavimą daro objektyviai pateisinamą. Lygiateisiškumo principo pažeidimo elementų galima išvelgti Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo normose, nustatančiose nevienodą reguliavimą asmenims turintiems draudžiamųjų pajamų ir asmenims jų neturintiems. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad diskriminaciniu savaime nėra laikytinas ir tam tikroms vienodais požymiais pasižyminčioms asmenų grupėms taikomas diferencijuotas teisinis reguliavimas, jeigu juo siekiama pozityvių, visuomeniškai reikšmingų tikslų arba jeigu tam tikrų ribojimų ar sąlygų nustatymas yra susijęs su reguliuojamų visuomeninių santykių ypatumais³¹. Todėl remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. išaiškinimu

---

³⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2011 m. birželio 23 d. nutarimas „dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo (2009 m. gruodžio 9 d. redakcija) 4 straipsnio 1 dalis, 16 straipsnio 4 dalis, 1 priedas neprieštarauja, o Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 3 dalis (2009 m. gruodžio 8 d. redakcija) neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

³¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

galima teigti, kad pats valstybinio socialinio draudimo pensijų sumažinimo faktas nėra traktuojamas, kaip prieštaraujantis Konstitucijai, tačiau tam tikrose Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatose galima įžvelgti ne tik Konstitucijoje įtvirtintų normų pažeidimų, bet ir pagrindinių, pamatinių teisės sistemos principų nepaisymo.

2012 metais vasario 6 d. nutarimu Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pažymėjo, kad valstybėje gali susidaryti tokia ypatinga padėtis (ekonomikos krizė ir kt.), kai objektyviai trūksta lėšų, būtinų pensijoms mokėti, ir kad tokiais išimtiniais atvejais pensijų santykių teisinis reguliavimas gali būti koreguojamas, taip pat ir mažinant paskirtas ir mokamas pensijas tokiu mastu, koku būtina užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Sumažintos pensijos gali būti mokamos tik laikinai – tol, kol valstybėje yra susidariusi ypatinga ekonominė situacija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas taip pat pabrėžė, kad įstatymų leidėjas mažinti paskirtas ir mokamas pensijas gali tik ypatingu atveju, kai išnaudojus visas vidines ir išorines galimybes neįmanoma ar nepavyksta sukaupti tiek lėšų, kiek yra būtina pensijoms mokėti. Nepaisant to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nurodė, kad Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 8 straipsnio 1 ir 2 dalys (2009-12-09 įstatymo redakcija) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio nuostatomis, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju³². Šiame Konstitucijos straipsnyje numatyta nuostata suponuoja, kad įstatymų leidėjas privalo sudaryti tinkamas teisinės prielaidas, kad asmuo galėtų įgyvendinti teisę laisvai pasirinkti darbą ar verslą. Negalima nustatyti tokio reguliavimo, kai asmuo, įgyvendindamas vieną konstituciškai garantuotą teisę, netektų kitos Konstitucijos saugomos teisės. Šiuo atveju, Konstitucijos 48 straipsnio suvaržymu yra laikomas toks reguliavimas, kai asmuo negali laisvai pasirinkti darbo ar verslo dėl to, kad tuomet jam būtų sumažinta iki tol paskirta ir mokėta valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija ar jos dalis. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 23 straipsnio 1 dalis bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 straipsnio 2 dalis numato, kad kiekvienas turi teisę į darbą, laisvą darbo pasirinkimą, teisingas ir tinkamas darbo sąlygas ir apsaugą nuo nedarbo. Europos socialinėje chartijoje yra įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas asmuo privalo turėti galimybę užsidirbti sau pragyvenimui darbu,

---

³²Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

kuri jis laisvai pasirenka. Taigi būtų galima daryti išvadą, kad toks įstatymų nustatytas reguliavimo mechanizmas prieštarauja ne tik Konstitucijoje įtvirtintai teisei, bet ir tarptautinių teisės aktų nuostatoms. Be kita ko, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2012 m. vasario 6 d. nutarime pažymėjo, kad mažindamas valstybinio socialinio draudimo pensijas, įstatymų leidėjas privalo nustatyti susidariusių praradimų kompensavimo mechanizmą, remiantis kuriuo valstybė įsipareigotų asmenims, kuriems buvo mokama sumažinta pensija, nebelikus ypatingos finansinės situacijos, kompensuoti jų praradimus.

Latvijos Konstitucinis teismas byloje Nr. 2009-43-01 analogiškoje situacijoje nurodė, kad negalima sutikti su nuomone, kad tokios valstybės pasirinktos pensijų mažinimo priemonės neturi teisėto tikslo. Teismo manymu, tokių įstatymų leidėjo veiksmų pagrindinis tikslas – užtikrinti valstybinio socialinio draudimo biudžeto tvarumą ir tuo pačiu užtikrinti gerovę visuomenėje. Teismo nuomone, ginčijamos įstatymų nuostatos buvo reikalingos siekiant sumažinti ekonominio sunkmečio įtaką biudžeto pajamų ir išlaidų balansui. Latvijos Konstitucinis teismas taip pat akcentavo, kad tam tikrais atvejais ekonominė krizė gali sukelti sunkių padarinių, todėl įstatymų leidėjui gali būti suteikta veiksmų laisvė valstybės biudžeto subalansavimui, net jei tai pažeistų kai kuriuos Konstitucijoje įtvirtintus principus. Nagrinėjant, ar tokios valstybės pasirinktos priemonės kovoti su ekonomine krize yra proporcingos tarp asmenų teisėtų lūkesčių ir būtinybės užtikrinti viešuosius interesus, taip pat svarbu įvertinti, ar įstatymų leidėjas numatė sumažintų pensijų kompensavimo tvarką. Taip pat kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, taip pat ir Latvijos Konstitucinis teismas pabrėžė, kad sumažintos pensijos turi galėtų būti mokamos tik laikinai ir privalo būti sukurtas bei įtvirtintas jų kompensavimo mechanizmas.

Lyginant dviejų valstybių Konstitucinio teismo nutarimus, pastebėtina, kad abu teismai akcentavo proporcingumo principo užtikrinimą tokioje situacijoje. Siekiant nustatyti, ar priimtos nuostatos dėl socialinių teisių apribojimo yra proporcingos, ar ne, reikia įvertinti, ar įstatymų leidėjo pasirinktos priemonės yra tinkamos norimam pasiekti tikslui, ar egzistuoja ne tokia radikali priemonė norimam pasiekti tikslui, ar nauda visuomenei bus didesnė nei galima žala. Valstybė yra įpareigota užtikrinti pensijų sistemos tvarumą, garantuojant socialinę apsaugą tiek šioms, tiek ateities kartoms. Todėl, taip pat kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, Latvijos Konstitucinis teismas nurodė, kad tokios nuostatos, priimtos krizinėmis sąlygomis, neprieštarauja Konstitucijai ir buvo nustatyta, kad pasirinkta priemonė atitinka norimą pasiekti tikslą bei, kad šios nuostatos nepažeidžia pamatinių teisės principų.

Ekonominės krizės laikotarpiu buvo įvykdyta nemažai pakeitimų valstybinio socialinio draudimo pensijų srityje, todėl, nagrinėjant teismų praktiką, pastebėtina, kad bylų susijusių su senatvės pensijomis skaičius nuo 2010 metų labai išaugo. Tikėtina, kad tą lėmė radikalesni pokyčiai, įvykdytos reformos, įstatymų pakeitimai bei didelis žmonių nepasitenkinimas pabloginta padėtimi.

2.1. Ginčai, susiję su pensijų sumažinimo faktu

Remiantis Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, 2010 metais išlaidos pensijoms sudarė 2367,8 milijonų eurų, 2011 metais – 2372,9 milijonų eurų. Lietuvos Respublikos Konstituciniam teismui priėmus 2012 m. vasario 6 d. nutarimą „dėl pensijų perskaičiavimo ir mokėjimo valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai“ išlaidų pensijoms skaičius padidėjo ir 2012 metais jis siekė 2525,9 milijonų eurų³³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, priimdamas 2012 m. vasario 12 d. nutarimą rėmėsi anksčiau suformuota oficialia konstitucine doktrina, atskleidžiančia iš Konstitucijos kylančius reikalavimus, kurių privalo laikytis įstatymų leidėjas, koreguodamas pensijų teisinį reguliavimą, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė padėtis. Svarbu pažymėti, kad vis dėlto tam tikras nuostatas ir tam tikrus pakeitimus Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas laikė neprieštaraujančiais Konstitucijai. Visų pirma, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nustatė, kad Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 6 straipsnio nuostatos, kuriomis buvo sumažintos senatvės pensijos, neprieštaravo Konstitucijai kadangi įstatymų leidėjas nurodė, kad tos teisinis reguliavimas bus taikomas tik laikinai – kol šalyje stabilizuosis finansinė padėtis. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas taip pat neįžvelgė jokių konstitucinio proporcingumo ir lygiateisiškumo principų pažeidimų. Be to, teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas, Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 16 straipsnio 4 dalyje, pasiūlė Vyriausybei parengti ir patvirtinti sumažintų senatvės pensijų kompensavimo tvarką. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo vertinimu, tokia tvarka turi būti parengta nedelsiant tam,

---

³³Oficialiosios statistikos portalas. Išlaidos pensijos (pagal ESSPROS), palyginti su bendruoju vidaus produktu, išlaidos pensijoms, pensijų gavėjų skaičius metų pabaigoje <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8c52b915-2201-473b-98cc-a28cd85fbe42> [žiūrėta: 2016-01-19].

kad šalyje nebelikus sunkios finansinės situacijos, per protingą laikotarpį būtų kompensuoti visi dėl senatvės pensijos sumažinimo patirti praradimai.

Nagrinėjant bylas dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų, reikėtų apžvelgti Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatas, kurios Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimu buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, bei kaip teismai traktavo ir taikė Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinimus.

Pirma, prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 5 punktas. Šio punkto prieštaravimas Konstitucijos 29, 53 straipsniams bei konstituciniams teisinės valstybės principui pasireiškia ne visa apimtimi, o tik tiek, kiek jame nebuvo nustatyta, kad šis įstatymas yra netaikomas valstybines socialinio draudimo pensijas gaunantiems asmenims, kuriems pripažintas specialusis nuolatinės slaugos poreikis. Minėtame įstatyme yra nustatyta, kad jis nėra taikomas asmenims, netekusiems 70-100 procentų darbingumo (I eilės invalidumo pensijų gavėjams). Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nuomone, asmenys, netekę 70-100 procentų darbingumo bei asmenys, kuriems yra pripažintas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, yra tapačioje padėtyje. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pažymėjo, kad nesiskiria nei šių asmenų amžius, nei gaunamų socialinių išmokų rūšys, todėl jiems nustatytas skirtingas reguliavimas negali būti pateisinamas. Šio Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinimo gairėmis sekė ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kuris 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimu nurodė, kad pensijos gavėjo, kuriam yra pripažintas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, padėtis yra tokia pati kaip ir asmens, netekusio 70-100 procentų darbingumo, todėl dviejų tapačių asmenų grupių difirencijavimas nėra pagrįstas. Remiantis tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nuomone, tiek Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimu, sumažinta ir neišmokėta senatvės pensijos dalis turi asmenims, kuriems yra pripažintas nuolatinės slaugos poreikis, būti grąžinta³⁴.

Antra, nustatyta, kad Konstitucijai prieštarauja Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 8 straipsnio nuostatos dėl dirbančių ar tam tikru verslu užsiimančių asmenų pensijų sumažinimo. 2012 m. sausio 16 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas sprendimu išaiškino Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 8 straipsnio 1 dalies (2009 m.

---

³⁴Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Nr. A⁵⁵²-2084/2012.

gruodžio 1 d. redakcija) nuostatas dėl sąlygų, kurios yra būtinos tam, kad taikant minėtą įstatymą asmeniui būtų mokama sumažinta senatvės pensijos dalis. Teismas pažymėjo, kad sumažinta senatvės pensija, remiantis šiuo įstatymu, atsižvelgiant į praėjusio kalendorinio mėnesio draudžiamųjų pajamų dydį, gali būti mokama tik tada, kai egzistuoja šios dvi sąlygos ir jos egzistuoja kiekvieną konkretų pensijos mokėjimo mėnesį:

- 1) Pensijos gavėjas po pensijos paskyrimo draudžiamas privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu;
- 2) Pensijos gavėjas turi draudžiamųjų pajamų³⁵.

Tai reiškia, kad, jei pensijos gavėjo senatvės pensijos paskyrimo diena sutampa su draudžiamųjų pajamų gavimo paskutine diena, Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 8 straipsnio 1 dalis jam neturėtų būti taikoma, nes toks asmuo neatitinka nei vienos aukščiau nurodytų sąlygų.

Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2012 m. vasario 6 d. nutarimu nurodė, kad apskritai negalima nustatyti tokio reguliavimo, dėl kurio tam tikriems asmenims būtų suvaržytos teisės dirbti ar užsiimti tam tikru verslu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pažymėjo, kad toks reguliavimas, nustatytas valstybinėms pensijoms, taip pat neatitinka konstitucinių principų bei vertybių. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas be kita ko pažymėjo, kad tokiu reguliavimu buvo sukurta situacija, kai asmenims teko rinktis, ar dirbi tam tikrą darbą ir gauti sumažintą senatvės pensiją, ar nedirbti jokio darbo ir neužsiimti jokių verslu ir gauti tokią senatvės pensiją, kokią gauna nedirbantys ir jokių verslu neužsiimantys asmenys.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2014 m. balandžio 22 d. nutartyje išaiškino, kad tokio pobūdžio administracinėse bylose teismas privalo paisyti Konstitucijos 110 straipsnio (teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai³⁶) nustatyto imperatyvo netaikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir tais atvejais, kai tokį įstatymą viešojo administravimo subjektas buvo pritaikęs tuomet, kai jis Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo dar nebuvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai³⁷. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas savo praktikoje taip pat pažymėjo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimų galia nukreipta tik į ateitį, nėra absoliuti. Atsižvelgus į

---

³⁵Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 16 d. sprendimas byloje Nr. A¹⁴⁶-38/2012.

³⁶Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;

³⁷Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-816/2014.

Konstitucinio teismo praktikoje suformuotus išaiškinimus, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimo galia išimtiniais atvejais gali būti nukreipta ir į pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius, atsiradusius iki Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Todėl analizuojant tokią Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo praktiką bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo požiūrį į Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinimus, Konstitucijai prieštaraujančios teisės normos negali būti taikomos ir pareiškėjų pažeistos teisės į neišmokėtą pensijos dalį turi būti ginamos visa apimtimi.

Išnagrinėjus tokio pobūdžio bylas dėl neišmokėtos valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos dalies priteisimo matyti, kad ginčai buvo sprendžiami nevienodai. Iš pradžių, kai atsirado būtinybė tokio pobūdžio ginčus nagrinėti teismine tvarka, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas bylas sprendė daugiau pareiškėjų (asmenų, kurie kreipėsi dėl neišmokėtos valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos dalies priteisimo) naudai. Teismas tokius sprendimus motyvavo tuo, kad negali būti pažeistas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 110 straipsnis, numatantis, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai, bei tuo, kad turi būti laikomasi konstitucinių vertybių ir principų. Vėlesnė praktika kito ir teismas griežčiau vertino bylose nustatytas aplinkybes.

Trečia, Konstitucijai prieštaraujančiu pripažinta Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų 3 straipsnio 3 dalis, tačiau tik tiek, kiek apima Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių, nukentėjusių asmenų, pareigūnų ir karių bei mokslininkų valstybinių pensijų mokėjimą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas galėjo mažinti valstybines pensijas didesne apimtimi nei senatvės ar invalidumo, kadangi šios pensijos skiriasi tiek savo prigimtimi, tiek pobūdžiu. Tačiau tokiu atveju, negali būti pažeistos iki sunkios finansinės padėties valstybėje nustatytos valstybinių pensijų dydžių proporcijos. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimu buvo nustatyta, kad Valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje (2009 m. gruodžio 8 d. redakcija) įtvirtintu teisiniu reguliavimu tiek, kiek nustatyta, kad valstybinės pensijos dydis bei šios pensijos dydžio ir tam pačiam asmeniui paskirtų kitų valstybinių pensijų ir valstybinių socialinio draudimo pensijų bendra suma vienam asmeniui negali viršyti užpraeito ketvirčio prieš tą mėnesį, už kurį mokama valstybinė pensija, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio 1,3 dydžio, nukrypta nuo iš Konstitucijos 23, 29, 52

straipsnių, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų³⁸. Tačiau ši Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo sprendimo dalis įsigaliojo ne iškart, o tik 2012 m. rugsėjo 21 d. dėl to, kad neatsirastų kai kurių valstybinių pensijų teisinio reguliavimo neapibrėžtumo dėl kurio galėtų būti sutrikdytas ar net nutrauktas valstybinių pensijų mokėjimas.

Taip pat kalbant apie valstybines pensijas, paminėtina, kad neprieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijai pripažinta Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 4 straipsnio 1 dalis tiek, kiek joje nustatytas valstybinių pensijų perskaičiavimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo vertinimu, įstatymų leidėjas turi teisę mažinti valstybines pensijas, kai šalyje susidaro ypatinga ekonominė situacija, tačiau bet koku atveju turi būti nustatytas šių pensijų kompensavimo mechanizmas, kai sunkios ekonominės padėties valstybėje nebebus. Šio Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimo gairėmis sekė ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kuris savo praktikoje nurodė, kad jei valstybinės pensijos neigiamas pokytis neviršija leistino (nediskriminacinio) pensijų mažinimo masto – daugiau kaip 20 procentų – nėra pagrindo konstatuoti, kad yra pažeidžiamos pareiškėjo teisės, o tuo pačiu ir, kad nėra pagrindo grąžinti neišmokėtos valstybinės pensijos dalį (pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. A¹¹⁷⁹-520/2015).

Vis dėlto, Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 5 straipsnio 1 dalis, kurioje buvo numatyta valstybinių pensijų, rentų ir kompensacijų mokėjimo tvarka asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų, pripažinta prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Savo esme šis straipsnis yra analogiškas Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 8 straipsnio nuostatomis. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2012 m. vasario 6 d. nutarimu nurodė, kad įstatymų leidėjas, ginčijamu teisiniu reguliavimu sudaręs prielaidas dirbantiems tam tikrą darbą ar užsiimantiems tam tikru verslu valstybinių pensijų gavėjams valstybines pensijas sumažinti daugiau nei nedirbantiems ir jokių verslų neužsiimantiems valstybinių pensijų gavėjams būtent dėl to, kad jie dirba tam tikrą darbą ar užsiima tam tikru verslu, suvaržė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą jų teisę laisvai pasirinkti darbą arba užsiimti tam tikru verslu, nes įgyvendinus šią jų teisę jiems paskirta valstybinė pensija vien dėl to, kad jie dirbo tam tikrą

---

³⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

darbą ar užsiėmė tam tikru verslu, buvo mažinama daugiau nei nedirbantiems ir jokių verslu neužsiimantiems valstybinių pensijų gavėjams³⁹. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nurodė analogiškus motyvus tiek dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų sumažinimo asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų, tiek dėl valstybinių pensijų sumažinimo asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų. Teismo nuomone, toks reguliavimas verčia asmenis rinktis: ar dirbti, verstis tam tikru verslu ir gauti mažesnę pensiją, ar nedirbti, nesiversti jokių verslu ir tokiu atveju gauti pilną pensiją.

Paminėtina, kad valstybinės pensijos savo esme skiriasi nuo valstybinio socialinio draudimo pensijų tuo, kad jos yra skiriamos kaip tam tikra padėka už asmens nuopelnus valstybei kultūros, meno, sporto, mokslo ir kitose srityse. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2015 m. gegužės 14 d. nutarimu akcentavo, kad valstybinės pensijos savo prigimtimi ir pobūdžiu skiriasi nuo valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų, taip pat nuo kitų valstybinio socialinio draudimo pensijų. Šios pensijos laikytinos papildoma socialinės apsaugos priemone, yra skiriamos asmenims už atliktą tarnybą ar nuopelnus Lietuvos valstybei, taip pat kaip kompensacija įstatyme nurodytiems nukentėjusiesiems asmenims. Šių pensijų gavimas siejamas ne su nustatyto dydžio pensijų socialinio draudimo įmokomis, o su atitinkamu asmens statusu (tarnyba, nuopelnais ar kitomis aplinkybėmis, nuo kurių priklauso valstybinės pensijos skyrimas). Be to, šios pensijos yra mokamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir dažniausiai yra papildomos išmokos, mokamos kartu su valstybinėmis socialinio draudimo pensijomis⁴⁰. Todėl galima daryti išvadą, kad savo paskirtimi valstybinės pensijos nėra tokios gyvybiškai svarbios kaip valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos, tačiau yra itin svarbu užtikrinti asmenų, gaunančių valstybinę pensiją, teisėtų lūkesčių principo įgyvendinimą bei kitas konstituciškai ginamas teises ir vertybes.

Ketvirta, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nurodė, kad valstybė privalo sukurti mechanizmą, kuriuo remiantis valstybė įsipareigotų nebelikus sudėtingos ekonominės situacijos, per protingą laikotarpį, kompensuoti asmenims jų praradimus, atsiradusius dėl valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos ir valstybinių pensijų sumažinimo.

---

³⁹Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁴⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 15 straipsnio pakeitimo įstatymų, priimtų 2011 m. gruodžio 20 d. ir 2012 m. gruodžio 20 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

2.2. Ginčai, susiję su terminų skaičiavimu

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.127 straipsnio 1 dalimi, ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. Ieškinio senaties termino instituto pagrindinė paskirtis – užtikrinti teisinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą. Kita vertus, toks įstatymais nustatytas reguliavimas ragina asmenis, manančius, kad jų teisės buvo pažeistos, operatyviau kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo. Be to, kuo anksčiau yra kreipiamasi dėl pažeistų teisių gynimo, tuo labiau tikėtina, kad teisminis tyrimas bus efektyvesnis.

Remiantis Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 5 straipsnio nuostatomis, kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Pagal to paties įstatymo 33 straipsnį, jeigu specialus įstatymas nenustato kitaip, skundas (prašymas) administraciniam teismui paduodamas per vieną mėnesį nuo skundžiamo akto paskelbimo arba individualaus akto ar pranešimo apie veiksma (neveikimą) įteikimo suinteresuotai šaliai dienos arba per du mėnesius nuo dienos, kai baigiasi įstatymo ar kito teisės akto nustatytas reikalavimo įvykdymo terminas. Taigi akivaizdu, kad tiek civilinėse, tiek administracinėse bylose kreipimosi į teismą terminas yra reguliuojamas įstatymu tam, kad asmenys, kurių teisės ir teisėti interesai galimai yra pažeisti, išvengtų teisinio neapibrėžtumo ir sugebėtų efektyviai pasinaudoti teisine gynyba teisme.

Teisė kreiptis į teismą yra pripažįstama svarbia asmens teise. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnio 3 dalis numato, kad kiekviena valstybė, kuri yra šio pakto šalis, įsipareigoja:

- 1) užtikrinti, kad kiekvienam asmeniui, kurio teisės ar laisvės, pripažintos šiame pakte, yra pažeistos, būtų prieinamos veiksmingos teisinės gynybos priemonės, net jeigu pažeidimą padarė oficialias pareigas atliekantys asmenys;
- 2) užtikrinti, kad asmens, reikalaujančio tokios teisinės gynybos priemonės, teisę į tokią teisinę gynybą nustatytų valstybės teisinėje sistemoje numatytos kompetentingos teisminės, administracinės ar įstatymų leidžiamosios institucijos arba kitos kompetentingos institucijos, ir plėtoti teisinės gynybos galimybes;

3) užtikrinti, kad, pripažinus tokias teisinės gynybos priemones, kompetentingos institucijos jas įgyvendintų⁴¹.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis numato, kad nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Tos pačios konvencijos 13 straipsnis numato, kad kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje konvencijoje, buvo pažeistos, turi teisę pasinaudoti efektyvia teisine gynyba valstybiniuose organuose, nesvarbu, ar tai padarė einantys oficialias pareigas asmenys⁴². Asmens teisę kreiptis į teismą apibrėžia ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis, kuri numato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas savo praktikoje yra nurodęs, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme⁴³. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 4 straipsnyje yra nurodyta, kad Lietuvos Respublikos piliečiai turi teisę į teisminę gynybą nuo kėsinosi į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose, Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtintas jų teises ir laisves⁴⁴. Taigi, iš nusistovėjusios Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos matyti, jog teisė kreiptis į administracinius teismus yra suprantama plačiai⁴⁵. Šiuo aspektu pažymėtina, kad teisė naudotis teismine gynyba administraciniame teisme yra pirmiausia grindžiama konstituciniu teisės kreiptis į teismą principu.

Vis dėlto, plačiau panagrinėjus teisės kreiptis į teismą turinį, darytina išvada, kad ši teisė nėra absoliuti. *Pirma*, teisė kreiptis į teismą gali būti ribojama draudimu kreiptis į jį tol, kol nėra išnaudoti ikiteisminiai ginčų nagrinėjimo būdai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. spalio 11 d. nutartyje nurodė, kad teisė į teisminę gynybą nėra absoliuti: asmuo įgyja teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos tik tada, kai laikosi tai bylų kategorijai įstatymų nustatytos bylos išankstinio nagrinėjimo ne per teismą tvarkos⁴⁶. *Antra*, teisė kreiptis į teismą gali būti ribojama tam tikru terminu. Terminas apibrėžia tam tikras laiko ribas ar momentą, kuriam suėjus, įstatymas ar šalių susitarimas numato tam

⁴¹Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

⁴²Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁴³Lietuvos Respublikos 2004 m. rugpjūčio 17 d. Konstitucinio teismo nutarimas “dėl teisės kreiptis į teismą”.

⁴⁴Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.

⁴⁵Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis byloje Nr. AS²⁶¹-611/2008.

⁴⁶Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. AS¹¹-296/2007.

tikrų teisių ar pareigų pasibaigimą, atsiradimą arba pasikeitimą. Remiantis Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 65 straipsnio nuostatomis, procesiniai veiksmai turi būti atliekami per įstatymų nustatytus terminus ir šie terminai gali būti teismo pratęsti. Procesinis terminas – įstatymo ar teismo nustatytas laikas, per kurį teismas ar byloje dalyvaujantys asmenys privalo atlikti tam tikrus veiksmus. Šiuo atveju, suėjus tam tikram terminui, asmuo nebetenka teisės atlikti tam tikrų veiksmų.

Abu šie ribojimai atsispindėjo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 1 dalyje (redakcija galiojusi iki 2013 m. sausio 1 d.), kurioje buvo numatyta, kad: „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinių skyrių sprendimai pensijų klausimais per 3 metus nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie priimtą sprendimą, gali būti apskundžiami Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai.“⁴⁷ To paties straipsnio 2 dalis numatė, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir jos teritorinių skyrių sprendimai gali būti apskundžiami teismui.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą savo praktikoje yra išaiškinęs, kad tokio pobūdžio ginčo teisiniams santykiams turi būti taikomos Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 45 straipsnio 1 dalies nuostatos: „valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinių skyrių sprendimai pensijų klausimais per 3 metus nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie priimtą sprendimą, gali būti apskundžiami Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai. Skundų nagrinėjimo tvarką ir terminus nustato Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatai“⁴⁸. Teismas tokio pobūdžio bylose yra nurodęs, kad šiame straipsnyje nustatyta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinių skyrių sprendimų apskundimo tvarka turi būti suprantama ir aiškinama kaip tokio pobūdžio ginčams išspręsti privaloma išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka. Be to, šiame straipsnyje nurodyti kaip skundžiami Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinių skyrių sprendimai yra ne atskirai priimti ir suformuluoti administraciniai sprendimai, o faktinis sumažintos pensijos mokėjimas, tiesiogiai taikant Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat praplėtė Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (2005

---

⁴⁷Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153 (redakcija iki 2013-01-01).

⁴⁸Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153 (2005-05-19 redakcija).

m. gegužės 19 d. redakcija) 45 straipsnio 1 dalies aiškinimo galimybes ir nurodė, kad tais atvejais, kai dėl neteisėto pensijos sumažinimo asmuo kreipėsi ne tiesiogiai į Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybą (kaip nurodyta minėtame įstatyme), o į valdybos teritorinį skyrių, tokio kreipimosi į teritorinį skyrių diena yra laikoma kreipimosi su skundu į Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybą diena⁴⁹.

Remiantis šiomis teismo suformuluotomis taisyklėmis, bylų išsprendimo baigtis gali būti labai skirtinga. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimuose bylose Nr. A³⁰-822/2015, Nr. A⁸²²-1420/2014, Nr. A⁸²²-1548/2014, Nr. A²⁸-822/2015 teismas pažymėjo, kad jei pareiškėjas praleidžia įstatyme numatytą 3 metų apskundimo terminą, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba turi palikti pareiškėjo paduotą skundą nenagrinėtu. Tačiau jei Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, gavusi pareiškėjo skundą, nurodo, kad neturi jokio teisinio pagrindo sumokėti sumažintos senatvės pensijos dalį (kadangi nėra įstatymo, numatančio senatvės pensijų nepriemokos kompensavimo tvarką), tai leidžia daryti išvadą, kad ginčas buvo išnagrinėtas ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba išreiškė savo poziciją dėl tokio ginčo esmės. Būtent dėl to, tokiose bylose 3 metų apskundimo termino praleidimo faktas, taip pat ir tokio praleidimo priežasčių vertinimo klausimas, praranda savo aktualumą ir tampa nereikšmingu. Todėl teismas, gavęs pareiškėjo ieškinį, turi jį išnagrinėti, kadangi ginčas buvo išspręstas ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje ir nėra jokių kliūčių jį nagrinėti teismine tvarka. Tuo tarpu žvelgiant iš kitos pusės, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas byloje Nr. A⁸⁷⁰-146/2015 pažymėjo, kad nesant išankstinio ginčo nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijos sprendimo, kuriuo ginčas yra išspręstas iš esmės, nėra pagrindo konstatuoti, kad pareiškėjas pasinaudojo privaloma išankstinio ginčo nagrinėjimo ne teismo tvarka. Taigi, jei pareiškėjas tinkamai realizuoja savo teisę kreiptis į teismą, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalimi, asmuo turi teisę teisme reikalauti, kad pažeistos teisės būtų atstatytos, o neišmokėta valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos dalis – grąžinta. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio bylose, pirmos instancijos teismai visas aplinkybes vertino priešingai ir pareiškėjų skundus atmesdavo kaip nepagrįstus. Teismai rėmėsi ta aplinkybe, kad 3 metų Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos sprendimų apskundimo terminas yra praleistas ir dėl to naikinti valdybos sprendimą nėra jokio pagrindo.

---

⁴⁹Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-816/2014.

Priėmus Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą, ginčų teismuose dėl minėtame įstatyme numatyto imperatyvaus termino padaugėjo. Tokio pobūdžio bylose Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra suformulavęs pagrindines taisykles, kurios turi būti taikomos nagrinėjant tokius ginčus. Teismas 2014 m. balandžio 22 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-816/2014 nurodė, kad Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 1 dalyje (redakcija iki 2013 m. sausio 1 d.) nurodytas 3 metų sprendimų apskundimo terminas savo teisine prigimtimi yra procedūrinis terminas⁵⁰. Procedūrinis terminas – tai įstatymų ar kitų teisės aktų, sutarčių ar neteisminių institucijų nustatytas terminas įvairiose neteisminėse instancijose tam tikriems veiksams atlikti. Savo esme jis skiriasi nuo ieškinio senaties termino tuo, kad procedūrinis terminas yra susijęs tik su tam tikrų veiksmų neteisminėse procedūrose atlikimu ir jis nepanaikina asmens teisės kreiptis į teismą ir atstatyti savo pažeistas teises. Taip pat, remiantis minėta nutartimi, šis terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai pensijos gavėjas sužinojo arba turėjo sužinoti apie jo atžvilgiu priimtą jo manymu neteisėtą sprendimą mokėti sumažintą pensiją. Sąvoka „turėjo sužinoti“ savo esme sukelia ginčytinų situacijų, kadangi kiekvieno asmens suvokimas yra skirtingas. Tokiais atvejais yra remiamasi protingumo principu, kuris reikalauja, kad asmuo elgtųsi apdairiai, rūpestingai, atidžiai, teisingai ir sąžiningai. Protingumo kriterijus reiškia, kad konkrečioje situacijoje vieno asmens veiksmus reikia vertinti pagal apdairaus, rūpestingo asmens (*bonus pater familias*) elgesio identiškoje situacijoje modelį. Taigi šioje situacijoje momentas, kai asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo galimai pažeistas teises turi būti skaičiuojamas nuo pirmosios sumažintos pensijos faktiško išmokėjimo (pervedimo į senatvės pensijos gavėjo asmeninę banko sąskaitą) dienos. Didžiąjai daliai senatvės pensijų gavėjų terminas buvo pradėtas skaičiuoti 2010 m. sausio 1 d., t. y., tuomet, kai pagal Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą buvo pirmąkart išmokėtos sumažintos pensijos.

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymu patvirtintų „Išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka taisyklių“ 20 punktu (2011-06-22 redakcija), jeigu skundo nagrinėjimo metu paaiškėja, kad yra praleistas terminas skundui pateikti, apie tai informuojamas pareiškėjas, kartu prašant iki nustatyto termino pateikti paaiškinimus ir

---

⁵⁰Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-816/2014.

įrodymus, patvirtinančius aplinkybes, sudarančias pagrindą terminui atnaujinti. Jeigu pareiškėjas iki nustatyto termino pateikia prašomus įrodymus ir paaiškinimus, skundą nagrinėjantis valstybės tarnautojas informuoja apie tai Fondo valdybos direktorių ar jo pavaduotoją, kuris sprendžia termino atnaujinimo klausimą⁵¹. Taigi, remiantis šių taisyklių nuostatomis bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuota praktika, terminas skundui pateikti gali būti atnaujintas tik nurodžius svarbias, objektyviai pateisinamas termino praleidimo priežastis. Pateisinamomis priežastimis yra laikomos tik individualaus pobūdžio priežastys, kurios objektyviai užkirto kelią (apsunkino) asmeniui, kurio teisės buvo pažeistos, paduoti skundą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai per įstatyme nustatytą terminą⁵².

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 34 straipsnio 1 dalis nurodo, kad pareiškėjo prašymu administracinis teismas skundo (prašymo) padavimo terminus gali atnaujinti, jei bus pripažinta, kad terminas yra praleistas dėl svarbios priežasties. To paties straipsnio 2 dalis numato, kad prie prašymo atnaujinti skundo (prašymo) padavimo terminą turi būti pridėti praleidimo priežastis patvirtinantys įrodymai. Teismas, atsižvelgdamas į visas faktines aplinkybes, turi nuspręsti, kada terminas yra praleistas dėl svarbių priežasčių ir kada ne. Taigi akivaizdu, kad teismas šiuo atveju turi diskreciją ir gali nuspręsti savo nuožiūra. Įstatymų leidejas, nustatydamas tam tikrus procesinius terminus siekia užtikrinti teisinių santykių stabilumą, todėl terminą galima atnaujinti tik išimtiniais atvejais. Kurios termino praleidimo priežastys yra laikomos svarbiomis ir kurios ne, galima nustatyti tik analizuojant teismų sprendimus. Pavyzdžiui, analogiškai pritaikant civiliniame procese taikomą teismų praktiką, pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad liga pati savaime nėra laikoma svarbia termino praleidimo priežastimi⁵³. Būtina įvertinti ir visumą aplinkybių – kokio pobūdžio tai liga, kaip ji pasireiškia, paties asmens veiksmus, atstovo turėjimą ir panašiai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje nurodė, kad senyvas amžius, teisinių žinių trūkumas ir netinkamas įstatymų nuostatų suvokimas, patys savaime įprastai nėra laikomi aplinkybėmis, sudarančiomis pagrindą pripažinti, kad terminas skundui paduoti yra praleistas dėl svarbių, nuo pareiškėjų valios nepriklausančių priežasčių. Tokiu atveju yra nurodoma, kad pareiškėjas, siekdamas apginti savo galimai pažeistas teises ir teisėtus

---

⁵¹Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymu patvirtintos "Išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka taisyklės". Valstybės žinios, 2011, Nr. 79-3888.

⁵²Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 8 d. nutartis byloje Nr. A¹⁹⁷⁰-756/2015.

⁵³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje Nr. 3K-3-1172/2000.

interesus, galėjo kreiptis į teises paslaugas teikiančius asmenis, kurie išaiškintų, kokios galimos pasekmės ir, kokie galimi būdai pažeistų teisių atstatymui⁵⁴.

Toks termino apskaičiavimas bei termino praleidimo aplinkybių vertinimas nėra tikslus ir akivaizdu, kad dėl to kyla nemažai ginčų teisme. Būtent dėl šios priežasties, daugelis pensijų gavėjų, kurie kreipėsi į Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos skyrių dėl neišmokėtos pensijos nepriemokos grąžinimo, buvo praleidę įstatyme nustatytą 3 metų skundo padavimo terminą, todėl jų skundai buvo atmestini. Didžioji dalis pareiškėjų, kurie vėliau kreipėsi į teismą, savo prašymų grąžinti neišmokėtos pensijos dalį pateikimo praleidimo 3 metų terminą grindė nežinojimu apie jų teisių į pensiją pažeidimus iki tol, kol buvo priimtas 2012 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas, kuriuo buvo nustatyta, kad tam tikrais atvejais, sumažintų pensijų mokėjimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą savo praktikoje yra pažymėjęs, kad nežinojimas apie savo galimai pažeistas teises negali būti vertinamas kaip termino praleidimo pateisinama priežastis.

Nagrinėjant tokius teismo sprendimus, svarbu pažymėti, kad Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuota pozicija, kad asmuo negali grįsti, jog terminą skundui paduoti praleido dėl nežinojimo apie savo galimai pažeistas teises, galėtų būti vertinamas kritiškai. Tokia išvada darytina nes, *pirma*, nagrinėjamas klausimas yra glaudžiai susijęs su asmens konstitucine teise į pensiją. Be to, kaip jau ir buvo minėta, teisės į pensiją turiniai aspektai yra ginami įgyvendinant nuosavybės neliečiamumo principą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2012 m. vasario 6 d. nutarime be kita ko pasisakė, kad asmens, kuris atitinka įstatymų nustatytas sąlygas pensijai gauti ir kuriam ši pensija yra paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo požiūriu, ši teisė turi būti saugoma ir ginama pagal Konstitucijos 23 straipsnį. *Antra*, vertinant nuostatas dėl 3 metų termino pradžios skaičiavimo darytina išvada, jog jei asmuo iki 2012 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimo kreiptųsi į Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybą su prašymu grąžinti neišmokėtos valstybinio socialinio draudimo pensijos nepriemoką, tai tikėtina, kad valdyba, išnagrinėjusi skundą, pateiktų neigiamą atsakymą. Toks valdybos sprendimas būtų pagrįstas tuo metu galiojusia Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo redakcija, o grąžinti valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos nepriemoką nebūtų jokio teisinio pagrindo. Be to, žvelgiant iš

---

⁵⁴Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 8 d. nutartis byloje Nr. A¹⁹⁷⁰-756/2016.

kitos pusės, asmenys, kurių atžvilgiu yra priimtas tam tikras įstatymas, turi pagrindo manyti, kad šis įstatymas yra priimtas objektyviai, teisėtai, dėl svarbių visuomeniškų tikslų. Todėl asmenims, gavusiems sumažintą valstybinio socialinio draudimo pensiją, pagrįstas ir teisėtas pagrindas ginti pažeistas teises atsirado tik Lietuvos Respublikos Konstituciniam teismui priėmus nutarimą, kuriuo tokios įstatymo normos pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai. Be abejo, skundo padavimo ribojimas tam tikru terminu yra būtinas, nes taip yra užtikrinamas teisinio saugumo principo vyravimas. Teisinės gynybos principas savaime reikalauja, kad asmuo operatyviai reaguotų į savo teisių pažeidimą, todėl teisės kreiptis į teismą termino neribojimas būtų neįmanomas. Tačiau vis dėlto, nagrinėjamu atveju, 3 metų termino skaičiavimo pradžia kelia abejonių dėl asmens teisės pasinaudoti efektyvia teisine gynyba ir dėl asmens galimybių atstatyti pažeistas teises bei atgauti jam teisėtai priklausančią valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos dalį.

Nagrinėjamai temai aktualus ir artimas savo esme yra valstybinių karių ir pareigūnų pensijų mokėjimas, šių pensijų sumažinimas bei terminų skaičiavimas, kadangi priėmus Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą, buvo perskaičiuotos bei sumažintos ir kai kurios valstybinės pensijos. Atsižvelgiant į tai, teismus pasiekė nemažai reikalavimų, susijusių ir su valstybinių pensijų sumažinimu ir išmokėjimu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje nurodė, kad reikalavimams dėl neišmokėtų pareigūnų ir karių valstybinės pensijos pagal analogiją turi būti taikomos Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnyje (2005-05-19 įstatymo redakcija) nuostatos dėl 3 metų skundo padavimo termino. Tokia analogija pritaikyta atsižvelgiant į tai, kad jokie teisės aktai terminų reikalavimams dėl valstybinių karių ir pareigūnų pensijų nepriemokos apskritai nenumatė, o Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 33 straipsnio 1 dalyje numatytas 1 mėnesio terminas buvo akivaizdžiai per trumpas. Remiantis tuo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartimi byloje Nr. A⁵⁵²-519/2013, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnyje numatytas 3 metų skundo padavimo terminas, pripažintas specialiuoju terminu kreiptis dėl valstybinės pensijos nepriemokos Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 33 straipsnio 1 dalies prasme. Tačiau tuo pačiu teismas pažymėjo, kad analogija yra taikoma tik dėl 3 metų apskundimo termino. Pažymėtina, kad šis terminas yra pradedamas skaičiuoti nuo asmens sužinojimo (turėjimo sužinoti) apie jo skundžiamą veiksmą dienos. Taigi teismo vertinimu, pirmą kartą išmokėtos sumažintos valstybinės pensijos diena yra objektyvi aplinkybė, su kuria gali būti siejama skundo padavimo teismui termino pradžia,

kadangi tiek valstybinių, tiek valstybinio socialinio draudimo pensijų gavėjams sumažintos pensijos buvo mokamos kiekvieną mėnesį, nepriimant atskirų administracinių aktų, o tiesiogiai taikant Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatas. Tačiau vis dėlto pažymėtina, kad ši analogija nėra taikoma sprendžiant ikiteisminės ginčo dėl valstybinės pensijos nepriemokos nagrinėjimo klausimus. Pareigūnų ir karių valstybinės pensijos nepriemokos priteisimo bylose taikoma pretenzijos pareiškimo valstybinę pensiją mokančiai institucijai procedūra, kuri negali būti sulyginama su numatyta valstybinio socialinio draudimo teisinius santykius reglamentuojančiose teisės normose⁵⁵. Taigi galima daryti išvadą, kad valstybinių pensijų mokėjimo bei valstybinės pensijos nepriemokos bylose nėra įtvirtinta privaloma ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka. Tokio pobūdžio ginčams bendrąja tvarka yra taikomos Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, remiantis kuriomis pareiškimai teisme yra nagrinėjami tik tuomet, jei tarp šalių yra kilęs ginčas. Tai reiškia, kad jei nėra atsakovo atsisakymo atlikti pareiškėjo pageidaujamus veiksmus, nėra galimas tokių reikalavimų nagrinėjimas teisme, todėl pareiškėjas visuomet privalo pagrįsti, kad tarp šalių yra kilęs ginčas⁵⁶.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą akivaizdą, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas suformulavo aiškias taisykles dėl pareigūnų ir karių valstybinės pensijos nepriemokos priteisimo. Neliko teisinio neaiškumo ir neapibrėžtumo, kuris apsunkino teisę į gynybą atitinkamą laiką, iki minėtos teismų praktikos susiformavimo. Kita vertus, svarbu pabrėžti, kad valstybinių socialinio draudimo pensijų gavėjams šiuo aspektu jokio teisinio neaiškumo nebuvo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad valstybinio socialinio draudimo pensijų mokėjimo klausimus reglamentuoja viešosios teisės normos – Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas, kuriame ginčui aktualiu 2010 – 2011 metų laikotarpiu buvo aiškiai sureglamentuota ginčų šių pensijų mokėjimo klausimais iškėlimo tvarka ir kreipimosi į išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka instituciją procedūriniais terminais⁵⁷. Todėl kai kurių pareiškėjų prašymai valstybinių pensijų nepriemokos apskundimo tvarką pagal analogiją taikyti senatvės pensijoms, yra nepagrįsti.

---

⁵⁵Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 7 d. nutartis byloje Nr. A⁴⁴⁴-2232/2013.

⁵⁶Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 9 d. nutartis byloje Nr. AS⁷⁵⁶-868/2011.

⁵⁷Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-816/2014.

2.3. Pensijos nepriemokos ir neturtinės žalos kompensavimo tvarka

Sumažinus valstybinio socialinio draudimo pensijas ir pripažinus, kad kai kuriais atvejais toks sumažinimas neatitinka svarbiausių teisinės valstybės principų, būtų tikslinga aptarti pensijos nepriemokos kompensavimo tvarką bei neturtinės žalos, kaip patirtų nuostolių, kompensavimo galimybes.

Pirma, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, vertindamas Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo kai kurių nuostatų atitiktį Konstitucijai, pripažino, kad įstatymų leidėjas, susidarius ypatingai situacijai, kai dėl ekonomikos krizės neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek jų būtina senatvės pensijoms mokėti, mažindamas senatvės pensijas privalo numatyti asmenims, kuriems tokia pensija buvo paskirta ir mokama, susidariusių praradimų kompensavimo mechanizmą. Nebelikus ypatingos situacijos, įstatymų leidėjas turi per protingą laikotarpį, nepagrįstai nedelsdamas įstatymu nustatyti esminius sumažintų pensijų kompensavimo elementus (pagrindus, dydžius ir pan.), kuriais remiantis turėtų būti parengta sumažintų pensijų kompensavimo tvarka⁵⁸. 2014 m. kovo 7 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas priėmė sprendimą „dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo“, kuriame pateikė tokį nuostatų dėl kompensavimo mechanizmo vertinimą:

- 1) Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 ir 52 straipsnius, valstybei kyla pareiga visiems asmenims, kurių senatvės pensijos dėl valstybėje susidariusios ypatingos situacijos (kilusios ekonomikos krizės ir kt.) buvo sumažintos, teisingai kompensuoti jų patirtus praradimus. Sąvoka „teisingai kompensuoti“ gali sukelti diskusijų, kadangi kyla klausimas, kaip užtikrinti asmenų, kuriems valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo sumažintos, ir apskritai visos visuomenės interesų pusiausvyrą. V. Petrylaitės be D. Petrylaitės nuomone, ši sąvoka negali būti vienareikšmiškai suprantama, kaip tiesioginis ekvivalentus tam tikros sumos išmokėjimas⁵⁹. Akivaizdu, kad turi būti užtikrintas teisingumo bei proporcingumo principų teisinėje valstybėje laikymasis.

---

⁵⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁵⁹PETRYLAITĖ V., PETRYLAITĖ D. Socialinės apsaugos garantijų mažinimas krizės laikotarpiu: sprendimai ir teisinis vertinimas. *Teisė/Vilniaus universitetas*, 2015, ISSN 1392-1274. T. 94, p. 163-175;

- 2) Minėti praradimai turi būti kompensuoti per protingą laikotarpį, valstybėje nebelikus ypatingos situacijos, vadovaujantis įstatymų leidėjo nepagrįstai nedelsiant priimtu teisės aktu (įstatymu), kuriuo nustatytas jų kompensavimo mechanizmas.
- 3) Sąvoka „nepagrįstai nedelsdamas“ reiškia, kad šis kompensavimo mechanizmas turi būti nustatytas, kai, valstybėje nebelikus ypatingos situacijos, atsiranda prielaidos pagal objektyvius duomenis (ekonominius rodiklius, ekonomikos augimo rodiklius, valstybės sukauptas lėšas) įvertinti atitinkamas valstybės išgales užtikrinti patirtų praradimų, atsiradusių sumažinus senatvės pensijas, kompensavimą⁶⁰.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas šiame sprendime taip pat pažymėjo, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas praradimų dėl senatvės pensijų mažinimo kompensavimo tvarką yra saistomas iš Konstitucijos kylančio konstitucinio protingumo imperatyvo. Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nurodė, kad valstybės išgales lemia įvairūs valstybės prisiimti įsipareigojimai, susiję su finansine drausme, taigi ir su valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų subalansavimo imperatyvu. Todėl įstatymų leidėjas, įgyvendindamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimą „dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 2015 m. birželio 30 d. priėmė Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymą.

Minėtu įstatymu buvo nustatyta praradimų, susijusių su senatvės pensijų bei valstybinių pensijų sumažinimu krizės laikotarpiu, kompensavimo tvarka. Remiantis šiuo įstatymu, kompensuojamoji senatvės pensijos suma yra asmeniui paskirtos senatvės pensijos, perskaičiuotos taikant Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 6 ir 7 straipsnių nuostatas, ir senatvės pensijos, kuri buvo apskaičiuota taikant to paties įstatymo 8 straipsnio nuostatas, skirtumas⁶¹. Taip pat buvo nustatyta, kad kompensuojamoji suma bus išmokama 2016 – 2018 metais, išskyrus šiuos atvejus:

---

⁶⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 7 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo“

⁶¹Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymas. TAR, 2015, Nr. 11098.

- 1) jeigu asmeniui apskaičiuota senatvės pensijos kompensuojamoji suma yra ne didesnė kaip 100 eurų, ji išmokama visa 2016 metų antrojo ketvirčio paskutinį mėnesį;
- 2) jeigu asmeniui apskaičiuota senatvės pensijos kompensuojamoji suma yra didesnė kaip 100 eurų, tačiau, išmokėjus jos dalį 2016 metų antrąjį ketvirtį, lieka 100 eurų ar mažiau, likusi suma išmokama 2017 metų pirmojo ketvirčio paskutinį mėnesį⁶².

Vis dėl to, kai kurie autoriai bei šios srities ekspertai skeptiškai vertina pensijų kompensavimo mechanizmą. V. Petrylaitės straipsnyje⁶³ yra nurodoma, kad solidarumo sistemoje dalyvauja trys asmenų grupės – dabartiniai pensijos gavėjai, dirbantys asmenys ir ateityje dirbsiantys asmenys, todėl priimant tam tikrus sprendimus, turi būti paisoma visų šių grupių interesų. Straipsnyje išreiškiama nuomonė, kad pensijų kompensavimas tenkina tik dabartinių pensijų gavėjų interesus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad pensijų kompensavimas galėtų būti vykdomas tik tuomet, kai valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžetas yra pajėgus tokioms išlaidoms.

Svarbu pažymėti, kad pagal Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalį, kompensuojamąją senatvės pensijos dalį gali gauti ir mirusiojo paveldėtojai, jei Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai pateikia nustatytos formos prašymą, asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus bei paveldėjimo teisės liudijimą.

Pažymėtina, kad valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo tvarka yra analogiška senatvės pensijų kompensavimo tvarkai. Ši tvarka yra sureglamentuota to paties įstatymo 4 bei 5 straipsniuose.

Antra, kalbant apie neturtinės žalos atlyginimą, svarbu apibrėžti neturtinės žalos sąvoką. Pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalį, neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. To paties straipsnio 2 dalis apibrėžia neturtinės žalos nustatymo kriterijus: padarytos žalos pasekmės, žalą padariusio asmens kaltė, jo turtinė padėtis, padarytos turtinės žalos dydis, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijai bei kitos reikšmingos aplinkybės. Taigi akivaizdu, kad neturtinės žalos

---

⁶²Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymas. TAR, 2015, Nr. 11098.

⁶³Kolektyvinė monografija „Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės (mokslinis redaktorius – E. Kūris). Vilniaus universitetas, 2015, p. 210-211.

nustatymo kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir teismas kiekvienu konkrečiu atveju privalo vertinti visas reikšmingas, individualaus pobūdžio aplinkybes. Lietuvos Respublikos teismų praktikoje yra susiformavusios pagrindinės teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės dėl neturtinės žalos atlyginimo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra nurodęs, kad neturtinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai⁶⁴. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas taip pat savo praktikoje yra pabrėžęs žalos atlyginimo instituto svarbą, pažymėjęs, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą yra konstitucinis principas, kad iš Konstitucijos neišplaukia, jog įstatymais galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta turtinė ir (arba) neturtinė žala neatlyginama⁶⁵. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas yra išaiškinęs, kad teismas yra įpareigotas nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą⁶⁶.

Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo praktikos neturtinės žalos dėl pensijų nepriemokos atlyginimo bylose teismas yra pažymėjęs, kad teikiant reikalavimus dėl neturtinės žalos atlyginimo nepakanka abstrakčiai pareikšti, kad buvo padaryta žala ir išvardinti neturtinės žalos apraiškas Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.250 straipsnio prasme. Teismo praktikoje pripažįstama, kad neturtinės žalos įrodinėjimas pasižymi specifika, kadangi neturtinė žala dažnai yra susijusi su fizinio ar dvasinio pobūdžio pakenkimais, kuriuos įrodyti tiesioginiais įrodymais ne visada įmanoma. Todėl įrodinėjant neturtinę žalą ypatingą reikšmę įgyja įrodomieji faktai, t. y. tokie faktai, kurie yra pagrindas logine seka daryti išvadą, kad egzistuoja kitas – materialiojo teisinio pobūdžio faktas – neturtinės žalos padarymo faktas. Įrodžius tokius faktus, kurie neabejotinai turėtų sąlygoti neigiamą poveikį nukentėjusiajam asmeniui (neigiamus fizinius ar dvasinius išgyvenimus), gali būti konstatuotas ir neturtinės žalos padarymo

---

⁶⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁶⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁶⁶Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2008.

faktas⁶⁷. Tiek pirmos instancijos teismai, tiek Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pripažįsta, kad sprendžiant bylas, kuriose neturtinė žala kilo dėl neišmokėtos senatvės pensijos dalies, svarbu pateikti svarbias, individualias neturtinės žalos kilimo apraiškas. Abstraktūs paaiškinimai dėl neturtinės žalos kilimo nėra pagrindas ją atlyginti.

Nagrinėjamos temos kontekste taip pat pažymėtina, kad valstybės civilinė atsakomybė dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų kyla pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.271 straipsnį. Ši atsakomybė yra galima tik esant visoms šioms trimis sąlygoms:

- 1) Neteisėti veiksmai ar neveikimas;
- 2) Žala;
- 3) Priežastinis ryšys tarp žalos ir neteisėtų veiksmų ar neveikimo.

Jei bent viena iš aukščiau minėtų sąlygų yra nenustatyta, valstybei negali kilti prievolė atlyginti žalą (tiek turtinę, tiek neturtinę)⁶⁸.

Kalbant apie neturtinės žalos, kilusios dėl Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatų, klausimus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog senatvės pensijos sumažinimas Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo pagrindu, pensijos gavėjui galėjo sukelti atitinkamų neigiamų išgyvenimų, tačiau tuomet pareiškėjas turi įrodyti, kad jie buvo tokio laipsnio ir intensyvumo, kad viršijo socialinėje aplinkoje susiklosčius įvairioms gyvenimiškoms situacijoms objektyviai kylančių neigiamų išgyvenimų ribas, ir kad pensijos gavėjui realiai sukėlė atitinkamas (konkrečiai apibrėžtas) pasekmes, kurios Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.250 straipsnio prasme gali būti traktuojamos kaip neturtinė žala⁶⁹.

Nagrinėjant Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką dėl neturtinės žalos priteisimo pastebėtina, kad teismas griežtai vertina byloje nustatytas aplinkybes ir neturtinė žala yra priteisiama tik išimtiniais atvejais, kuomet teismui yra pateikiami akivaizdūs įrodymai apie padarytos žalos faktą. Abstraktaus pobūdžio paaiškinimai dėl kilusios depresijos, sunkių išgyvenimų, dvasinio sukrėtimo, įrodinėjant neturtinės žalos atsiradimo klausimą, nėra tinkami.

---

⁶⁷Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis byloje Nr. A⁹³³-525/2015.

⁶⁸Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. liepos 14 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-141/2014.

⁶⁹Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugpjūčio 19 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-857/2013.

3. Valstybinio socialinio draudimo pensijų stažo ir draudžiamųjų pajamų skaičiavimo problematika

Remiantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsniu, apdraustojo asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą sudaro asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, ir asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant savarankiškai. Svarbu pažymėti, kad valstybinio socialinio draudimo stažas ir darbo stažas nėra tapačios sąvokos. Valstybinio socialinio draudimo stažas – tai laikas, per kurį asmenys moka arba už juos yra mokamos socialinio pensijų draudimo įmokos. Šis stažas yra apskaičiuojamas sudedant asmens kiekvienų metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, įgytą dirbant pagal darbo sutartis, narystės arba tarnybos pagrindu bei valstybinio socialinio draudimo stažą, įgytą dirbant savarankiškai. Svarbu pažymėti, kad per vienerius kalendorinius metus negali būti įskaityta daugiau nei vieneri valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo metai.

Nagrinėjamos temos kontekste taip pat svarbu apibrėžti asmens draudžiamąsias pajamas. Asmens draudžiamosios pajamos yra laikomos visos jų pajamos, nuo kurių buvo įmokėtos ar turėjo būti įmokėtos privalomosios valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos, o taip pat ir gautos valstybinio socialinio draudimo ligos, motinystės, motinystės (tėvystės) ir bedarbio pašalpos.

Remiantis Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalimi, apdraustojo asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą sudaro asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, ir asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant savarankiškai. Pagal to paties įstatymo 22 straipsnio nuostatas, minimalusis valstybinių socialinio pensijų draudimo stažas senatvės pensijai gauti yra 15 metų, o būtinasis – 30 metų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas aiškindamas, ar įstatymų leidėjo nustatytas minimalus 15 metų valstybinio socialinio draudimo stažas neprieštaruoja Konstitucijos 29 ir 52 straipsniams, nurodė, kad jeigu senatvės pensijų sistema yra grindžiama socialiniu draudimu, tiek teisės gauti tokią pensiją įgijimas, tiek jos dydis negali nepriklausyti ar menkai priklausyti nuo asmens indėlio sudarant materialines šios pensijos mokėjimo sąlygas⁷⁰. Todėl įstatymų leidėjo tikslas nustatyti tokį asmens

---

⁷⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas.

indėlių, kuriuo nebūtų sukeliama didžiulė našta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžetui, yra pateisinama priemonė teisingumo principo ir kitų konstitucinių vertybių atžvilgiu.

Nagrinėjant bylas dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų stažo, pastebėtina, jog nemažai ginčų yra kilę dėl pensijų mokėjimo tvarkos, kai pensijos gavėjas darbo stažą įgijo ne Lietuvos Respublikoje. Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu patvirtintų Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 59 punktu, asmens pensijai skirti ir (ar) mokėti pateikti dokumentai, išduoti užsienio valstybių institucijų, turi būti išversti į lietuvių kalbą ir legalizuoti arba patvirtinti pažyma (*Apostille*), teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje pasitaikė bylų, kuriose buvo nustatyta, kad pirmos instancijos teismai pažeidė įstatymų taikymo laike principą *lex retro non agit*. Tokie pažeidimai buvo nustatyti atsižvelgiant į tai, kad teismai pasisakė apie būtinumą tvirtinti užsienio valstybių institucijose gautus dokumentus pažyma (*Apostille*), nors toks reikalavimas įsigaliojo tik naujoje 2011 m. liepos 17 d. Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų redakcijoje (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys bylose Nr. A⁶⁰²-1307/2014, A¹⁴³-1486/2014).

Nagrinėjamai temai labai aktualios Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo VII skyriaus nuostatos. Teismų praktikoje pastebėtina, jog nemažai ginčų kyla dėl minėto įstatymo 54 straipsnio kai kurių nuostatų taikymo. Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 23 punkte yra nurodomi dokumentai, kuriais įrodomi Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 54 straipsnyje išvardinti valstybinio socialinio pensijų draudimo stažui prilyginami laikotarpiai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 23 punktas numato dokumentų įvairovę, kuriais gali būti įrodinėjami Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 54 straipsnyje numatyti socialinio draudimo stažui prilyginami laikotarpiai, tačiau nepaisant to, teismas kiekvienu konkrečiu atveju byloje pagal įrodymų vertinimo taisykles turi įvertinti dokumentų, kuriais grindžiamas atitinkamo laikotarpio prilygintinumas socialinio draudimo stažui, turinį ne formaliąja (jų pavadinimo), o turinio prasme, taip pat įrodymų

viseto kontekste motyvuotai pagrįsti, ar pateikti dokumentai pripažinti įrodymais, pagrindžiančiais atitinkamo laikotarpio prilyginimą socialinio draudimo stažui⁷¹.

Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 54 straipsnyje nurodytų laikotarpių, kurie yra prilyginami asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažui, aiškinimo ir pritaikymo taip pat kyla ginčytinų situacijų. Teismų praktikoje pastebėtina Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 54 straipsnio 2 dalies 5 punkto ir Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 19¹ punkto priešprieša. Minėtame įstatyme yra nurodoma, kad asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažui, įgytam dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, prilyginami iki 1995 m. sausio 1 d. buvę šie laikotarpiai: faktinis karinės, pasienio ir vidaus reikalų tarnybos laikas (išskyrus tarnybą naikintųjų būriuose ir batalionuose), būtinosios karinės tarnybos sovietinėje armijoje laikas, taip pat operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių, su kuriais buvo sudarytos rašytinės slapto bendradarbiavimo sutartys, slapto bendradarbiavimo laikotarpiai, kuriais pagal šias sutartis buvo mokamas atlygis, su sąlyga, kad šie asmenys bendradarbiavo ir po 1990 m. kovo 11 d. Tuo tarpu Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 19¹ punkte yra nurodoma, kad Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 54 straipsnio 2 dalies 5 punkte nurodytu asmenų faktiniu karinės, pasienio ir vidaus reikalų tarnybos laiku laikomas laikotarpis nuo asmens paskyrimo į pareigūno ar kario pareigas dienos iki atleidimo iš tarnybos dienos. Laikotarpiai, kai šie asmenys buvo aukštųjų ir (ar) specialiųjų vidaus reikalų, saugumo, karo ir kitų mokyklų kursantais, klausytojais, minėto įstatymo 54 straipsnio 2 dalies 5 punkte nurodytam faktiniam karinės, pasienio ir vidaus reikalų tarnybos laikui neprilyginami. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, vertindamas šių dviejų teisės aktų santykį, rėmėsi Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo praktika dėl įstatymo ir poįstatyminio teisės akto santykio. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra nurodęs, kad poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Vyriausybės nutarimu negalima keisti ar sąlygoti įstatymo normų, jų turinio, kitaip būtų pažeistas konstitucinis įstatymų viršenybės poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu principas⁷². Atsižvelgiant į tai, teismai negali apsiriboti vien Valstybinio

---

⁷¹Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 4 d. nutartis byloje Nr. A¹⁰⁰²-146/2015.

⁷²Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir“.

socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų taikymu, o privalo visapusiškai ir sistemiškai analizuoti teisės aktus, kurie yra aktualūs nagrinėjamai bylai.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje taip pat buvo išaiškinta kam tenka socialinio draudimo įmokų apskaičiavimo ir sumokėjimo pareiga. Teismas, įvertinęs visas aplinkybes ir išanalizavęs aktualius teisės aktus nustatė, kad ši pareiga tenka darbdaviui. Tačiau šiame kontekste taip pat svarbu pažymėti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas taip pat yra konstatavęs, kad draudžiamo asmens teisei įgyvendinti valstybinio socialinio draudimo ir valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo negalima aiškinti atsižvelgiant į tai, ar darbdavys, socialinio draudimo įstaigos tinkamai ar netinkamai vykdė savo pareigas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas akcentavo, jog skiriant privalomai draudžiamiesiems asmenims socialinio draudimo pensijas stažas suprantamas kaip tam tikras laikotarpis, per kurį asmenys patys moka ar už juos mokamos įmokos, t. y. kaip laiko tarpas, per kurį asmuo savo darbu kuria vertybes, taip pat ir socialinio draudimo lėšas. Todėl socialinio pensijų draudimo stažo trukmės negalima sieti su tuo, ar darbdavys sumokėjo įstatymo nustatytas lėšas⁷³. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo vertinimu, asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas nėra neginčijamai siejamas su faktiniu įmokų gavimu, kadangi įstatymų leidėjas pasirinko tokį teisinio reguliavimo, susijusio su socialiniu draudimu, modelį, pagal kurį siekiant apskaičiuoti valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą svarbu nustatyti, ar įmokos turėjo būti mokamos⁷⁴.

Apžvelgus tokio pobūdžio bylas, darytina išvada, kad labiausiai probleminiai klausimai, atsispindintys teismų praktikoje dėl stažo ir draudžiamųjų pajamų, yra susiję su asmens darbu užsienio valstybėje arba su laikotarpių, prilyginamų valstybinio socialinio draudimo stažui, vertinimo. Stažo laikotarpiai, kurie gali būti prilyginami socialinio draudimo stažui, yra įgyti iki Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo. Todėl akivaizdu, kad dėl tokių laikotarpių įskaičiavimo į valstybinio socialinio draudimo stažą gali kilti ginčų, kadangi po Nepriklausomybės gavimo socialinio draudimo sistema pasikeitė ir tam tikri nauji įstatymų leidėjo sprendimai ne visada yra palankūs visiems asmenims.

---

⁷³Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 142 „Dėl Lietuvos Respublikos 1995 m. vasario 20 d. nutarimo Nr. 266 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁷⁴Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 9 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-603/2009.

4. Kitų ginčų, susijusių su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, analizė

Didžioji dalis visų ginčų, susijusių su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, kurie yra nagrinėjami teismuose yra kilę dėl senatvės pensijų nepriemokos arba stažo skaičiavimo. Pastarųjų metų problematika taip pat pasireiškia dėl kai kurių įstatymų leidėjo priimtų teisės aktų, kurių nuostatų teisėtumas buvo paneigtas. Tačiau, nagrinėjant pastarųjų dešimties metų teismų praktiką, susijusią su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, pastebėtina ir kitokio pobūdžio bylų. Tokių bylų skaičius nėra didelis, tačiau manytina, kad jų pobūdis yra aktualus.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pasisakė dėl pensijos mokėjimo, kai asmuo yra užsienio valstybės pilietis, tačiau turi leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 1 straipsnio 1 dalį, teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, asmenys, kuriems taikomi Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentai, kurie šio įstatymo nustatytą laiką buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu. To paties straipsnio 3 dalis nustato, kad Lietuvoje nuolat gyvenantys užsieniečiai, taip pat asmenys, kuriems taikomi minėto įstatymo priede nurodyti Europos Sąjungos teisės aktai ir kurie šio įstatymo nustatytą laiką buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, turi vienodą teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymą, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys nenustato kitokių šių asmenų pensinio aprūpinimo sąlygų⁷⁵. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas tokio pobūdžio bylą, visų pirma išnagrinėjo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 1 straipsnio 2 dalies nuostatas, kurioje nurodoma, kad nuolatiniais Lietuvos Respublikos gyventojais yra pripažįstami:

- 1) Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčių gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje jie gyvena, įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą;
- 2) nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai.

---

⁷⁵Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153.

Įvertinęs šioje straipsnio dalyje išdėstyto sakinio, kaip sintaksinio vieneto, žodžių junginių sandaros ir jų jungimo ypatumus, teismas padarė išvadą, kad imperatyvo deklaruoti gyvenamąją vietą adresatai yra tik Lietuvos Respublikos piliečiai, o aplinkybė dėl antrosios asmenų grupės – užsieniečių – nuolatinio gyvenimo Lietuvos Respublikoje yra įrodinėjimo, vadovaujantis bendromis taisyklėmis, dalykas⁷⁶. Taigi, sistemiškai analizuojant įstatymą bei Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo nutartį, darytina išvada, kad užsienio valstybės piliečiai arba asmenys be pilietybės, turintys leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, turi tokias pat teises gauti valstybinio socialinio draudimo pensiją, kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai. Būtina sąlyga – būti draudžiamam arba draustis pačiam valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, o deklaruoti gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje nėra imperatyvi užsienio valstybės piliečio pareiga.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs dėl valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos mokėjimo, ją apskaičiuojant įtraukus darbo užmokestį, gautą užsienio valstybėje, užsienio valiuta. Nagrinėjamoje byloje, pareiškėjas iki Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo kelerius metus dirbo Čekoslovakijos Respublikoje ir darbo užmokestį gavo ne tarybine valiuta, o užsienio valiuta. Teismo požiūriu, tai, kad valstybė neturėjo prievolės įtraukti į pensijos dydį asmenų, dirbusių užsienyje, pajamas užsienio valiuta, patvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 1526 pakeistų Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 23 punkto 2 dalis, pagal kurią į draudžiamąsias pajamas įtraukiamos darbo apmokėjimo sumos, išmokėtos tarybine valiuta, jei nuo jų turėjo būti skaičiuojami valstybinio socialinio draudimo įnašai, tuo tarpu pajamos, gautos užsienio valiuta, neįtraukiamos. Dėl to, jei asmuo tam tikru metu nebuvo apdraustas valstybiniu socialiniu draudimu laikotarpiu, pagal tuo metu galiojusius teisės aktus jis neįgijo subjektinės teisės reikalauti pensijos dydžio papildomos dalies už pajamas, gautas užsienio valiuta⁷⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat rėmėsi jau minėtu 2002 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimu, kuriame teismas išaiškino, kad solidarumo principo negalima aiškinti kaip įtvirtinančio įstatymų leidėjo diskreciją reguliuoti senatvės pensijų skyrimą ir mokėjimą taip, kad senatvės pensijų dydžiai, kai senatvės pensijų sistema grindžiama socialiniu draudimu, nepriklausytų arba tik menkai priklausytų nuo to, kokio dydžio įmokos buvo mokamos sudarant materialines šių pensijų mokėjimo prielaidas. Socialinio draudimo

⁷⁶Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 27 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁰²-2923/2011.

⁷⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 3 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-445/2005.

įmokų dydžiai yra pagrindas diferencijuoti senatvės pensijų dydžius⁷⁸. Todėl aktualiausias klausimas tokio pobūdžio bylose yra, ar tai buvo pajamos, nuo kurių buvo mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, ar ne.

---

⁷⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas.

IŠVADOS

- 1) Lietuvos Respublikos pensijų sistema po Nepriklausomybės atgavimo tik modernėjo ir atitrūko nuo sovietinio pensijų sistemos modelio. Pamažu pensijų sistema buvo pertvarkoma pagal Europos Sąjungos standartus: pradėta vykti pensijų sistemos reforma. Žvelgiant į vakarų valstybių pavyzdį, buvo pradėtas ilginti ir senatvės pensijų gavėjų amžius. Visos pertvarkos buvo vykdomos siekiant modernizuoti tiek pensijų, tiek visą socialinės apsaugos sistemą, tačiau daugeliu atvejų, tokie pertvarkymai tuo pačiu reiškė ir socialinių garantijų tam tikriems asmenims mažinimą. Socialinių garantijų mažinimas ir taip socialiai pažeidžiamiems asmenims negali būti vertinamas teigiamai. Bet kokie vykdomi pertvarkymai turi būti apsvarstyti, būtini, o socialinių išmokų gavėjų interesai, teisėti lūkesčiai bei kitos teisės turi būti apgintos ir apsaugotos.
- 2) Teisė į pensiją yra pripažįstama kiekvieno asmens, atitinkančio tam tikras sąlygas, konstitucine teise. Remiantis Konstitucinio teismo doktrina, pensijoms yra taikoma ir nuosavybės teisės apsauga. Tačiau nėra vieningos nuomonės, ar nuosavybės apsaugos instituto pensijoms taikymas yra pagrįstas. Kai kurie Lietuvos mokslininkai nesutinka su tokia nuomone ir teigia, kad pensija neatitinka tradicinės nuosavybės sampratos, todėl negali būti traktuojama kaip nuosavybė. Bet kokiu atveju, vien dėl to, kad Konstitucinis teismas pensinę išmoką prilygina nuosavybei, sudaro pagrindą teigti, kad nustatyta teisinė apsauga pensijoms yra didesnė nei kitoms socialinėms išmokoms.
- 3) Krizės laikotarpiu buvo priimti teisės aktai, mažinantys socialines garantijas tiek pensijas, tiek kitas socialines išmokas gaunantiems asmenims. Konstitucinio teismo vertinimu, tokie pakeitimai buvo būtini finansinei padėčiai valstybėje sureguliuoti, todėl yra pateisinama priemonė tokiu būdu tvarkyti ekonominio sunkmečio padarinius. Vis dėlto, tam tikrais atvejais buvo pripažinta, kad įstatymų leidėjas peržengė ribas ir nustatė tokį įstatyminį reguliavimą, kuris pažeidė kai kurių asmenų teises ir interesus. Labiausiai toks reguliavimas palietė pensinio amžiaus asmenis, kurie tuo pačiu metu turėjo ir draudžiamųjų pajamų. Tokiems asmenims valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo mažinamos didesne apimtimi. Numatytas reguliavimas ne tik pažeidė Konstitucijoje įtvirtintą teisę laisvai pasirinkti darbą ar verslą, tačiau ir vertė asmenis rinktis: ar nebedirbti jokio darbo bei nesiversti jokių verslu ir tokiu būdu gauti didesnę valstybinio socialinio draudimo pensiją, ar toliau

dirbti darbą bei verstis tam tikru verslu, bet gauti sumažintą valstybinio socialinio draudimo pensiją.

- 4) Išnagrinėjus pastarųjų metų teismų praktiką, susijusią su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, darytina išvada, jog didžioji dalis ginčų, inicijuotų teisme, buvo (yra) dėl valstybinio socialinio draudimo pensijos sumažinimo pagal Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatas. Dažniausias pareiškėjų motyvas, dėl ko buvo (yra) kreiptasi į teismą, yra nurodomas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas, kuriuo buvo pripažinta, kad tam tikrais atvejais tiek valstybinės, tiek valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo sumažintos neteisėtai. Vis dėlto, išanalizavus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, darytina išvada, kad toks motyvas teismų nuomone nėra tinkamas. Teismų vertinimu, pareiškėjas apie savo galimai pažeistas teises turėjo žinoti, kai jam pirmą kartą buvo išmokėta sumažinta pensija, o ne Lietuvos Respublikos Konstituciniam teismui 2012 m. vasario 6 d. priėmus nutarimą.
- 5) Išnagrinėjus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, susijusią su Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pripažintu neteisėtu pensijų sumažinimu, darytina išvada, jog teismų sprendimuose trūksta nuoseklumo. Nagrinėdamas pirmuosius tokio pobūdžio ginčus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas aiškino, kad neprimokėta pensijos dalis visais atvejais turi būti gražinama, o įstatymo nuostatos, kurios pripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai, negali būti taikomos. Vėlesnė praktika kito, ir didžiojoje dalyje bylų buvo pripažįstama, jog pareiškėjai praleido įstatymu nustatytą specialųjį apskundimo terminą, kuris yra skaičiuojamas nuo pirmą kartą gautos sumažintos pensijos dienos. Tokia teismo pozicija užkirto kelią daugeliui asmenų susigrąžinti jiems neišmokėtos pensijos dalį ir atstatyti savo pažeistas teises.
- 6) Didžiąją pastarųjų dešimties metų teismų praktikos, susijusios su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, dalį užima ginčai dėl krizės metu priimtų teisės aktų, pabloginusių daugelio pensijų gavėjų padėtį. Tačiau vis dėlto, teismų praktikoje atsispindi ir įvairūs neatitikimai, atsiradę dėl po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atgavimo pasikeitusio reguliavimo: valiutos pasikeitimo, darbo stažo užsienio valstybėje, socialinio draudimo laikotarpių prilygintinumo socialinio draudimo stažui.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Tarptautinės teisės aktai

- 1) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
- 2) Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
- 3) Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.
- 4) Europos Sąjungos pagrindinių teisių ir laisvių chartija. 2012, Nr. 2012/C 326/02.

2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

2.1. Lietuvos Respublikos įstatymai

- 5) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
- 6) Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447;
- 7) Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153;
- 8) Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 101-2018;
- 9) Lietuvos Respublikos socialinių išmokų mokėjimo ir perskaičiavimo laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 152-6820;
- 10) Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymas. TAR, 2015, Nr. 11098;
- 11) Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.
- 12) Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.

2.2. Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai

- 13) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas Nr. 1156 „dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 91-1781;

14) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1295 „dėl ekonomikos sunkmečio“.

15) Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. spalio 20 d. įsakymu Nr. A1-620 patvirtinta tarpžinybinės darbo grupės parengta valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimai

16) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 142 „Dėl Lietuvos Respublikos 1995 m. vasario 20 d. nutarimo Nr. 266 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

17) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 48 straipsniui“.

18) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

19) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo“ nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1156 patvirtintų

Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija). Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5221;

20) Lietuvos Respublikos 2004 m. rugpjūčio 17 d. Konstitucinio teismo nutarimas dėl teisės kreiptis į teismą;

21) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

22) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas byloje Nr. 38/04-39/04 dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai);

23) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2011 m. birželio 23 d. nutarimas „dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo (2009 m. gruodžio 9 d. redakcija) 4 straipsnio 1 dalis, 16 straipsnio 4 dalis, 1 priedas neprieštarauja, o Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 3 dalis (2009 m. gruodžio 8 d. redakcija) neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

24) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2012, Nr. 109-5528;

25) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 7 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo“;

26) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies (2011 m. gruodžio 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. TAR, 2014, Nr. 20117;

27) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo

15 straipsnio pakeitimo įstatymų, priimtų 2011 m. gruodžio 20 d. ir 2012 m. gruodžio 20 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. TAR, 2015, Nr. 7361.

II. SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Spausdintinės monografijos, kitos knygos bei jų dalys

- 28) BITINAS, A. *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Monografija. Vilnius, 2011;
- 29) BITINAS, A., TARTILAS J., LITVAITIENĖ J. *Socialinės apsaugos teisė*. Vadovėlis. Vilnius, 2011;
- 30) DALY, M. Socialinių teisių prieinamumas Europoje. *Pranešimas, rengtas padedant ataskaitos „Socialinių teisių prieinamumas“ redakcinei darbo grupei*. Europos Tarybos leidykla, 2002.
- 31) GUOGIS, A. *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius, Eugrimas, 2000;
- 32) Kolektyvinė monografija *„Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės“* (mokslinis redaktorius – E. Kūris). Vilniaus universitetas, 2015;
- 33) PIETERS D. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius, Eugrimas, 1998;
- 34) TARTILAS, J. *Socialinės saugos pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius, 2005.

2. Straipsniai iš žurnalų ir kitų spausdintinių tęstinių leidinių

- 35) AZGURIDIENĖ, G. Pensijų sistemos tvarumas ir jos dalyvių interesai. *Politologija* 2010 4 (60) tomas, 2010;
- 36) BARTKUS, A. Ilgalaikis socialinio draudimo reformų poveikis socialinio draudimo biudžeto stabilumui. *Taikomoji ekonomika*, 2012, Nr. 2012.6/2;
- 37) BIRMONTIENĖ, T. Ekonomikos krizės įtaka konstitucinei socialinių teisių doktrinai. *Jurisprudencija*. 2012, Nr. 19(3), p. 1005-1030;
- 38) BITINAS, A. Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 2008 8(110), p. 18-26;
- 39) GRUŽEVSKIS, A., BARTKUS, A. Senatvės pensijos draudimo Lietuvoje netobulumai ir jų sprendimo galimybės. *Socialinis darbas*, 2010, t. 9, Nr. 1, p. 12-17;

- 40) GUOGIS, A., Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai. *Politologija*, 2004, Nr. 4;
- 41) LAZUTKA, R. Pensijų raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2007, t. 18, Nr. 2, p. 64-80;
- 42) PETRYLAITĖ, V. Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo srities nustatymo problematika reglamentuojant kai kurias Lietuvos socialinės apsaugos išmokas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2008, Nr. 2008 8(110), p. 89-94;
- 43) PETRYLAITĖ, V. Teisės į pensiją kaip teisės į nuosavybę apsauga Lietuvoje. 2011;
- 44) PETRYLAITĖ, V., Teisė į socialinę apsaugą. Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008 – 2013 m. problemos: teisinis tyrimas. Monografija. 2014, p. 206-220;
- 45) PETRYLAITĖ V., PETRYLAITĖ D. Socialinės apsaugos garantijų mažinimas krizės laikotarpiu: sprendimai ir teisinis vertinimas. *Teisė/Vilniaus universitetas*, 2015, ISSN 1392-1274. T. 94, p. 163-175;
- 46) RUŠKYTĖ, R. Nuosavybė ir nuosavybės apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2009, Nr. 2 (14), p. 267-288;
- 47) VAIČAITIS, A. Teisė į pensiją ir Konstitucinio Teismo praktika. *Teisė/Vilniaus universitetas*, 2010, Nr. 77, p. 34-49.

III. TEISMŲ PRAKTIKA

- 48) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. AS¹¹-296/2007;
- 49) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis byloje Nr. AS²⁶¹-611/2008;
- 50) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 9 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-603/2009;
- 51) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 27 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁰²-2923/2011;
- 52) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁷⁵-1831/2011;
- 53) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 9 d. nutartis byloje Nr. AS⁷⁵⁶-868/2011;

- 54) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 1 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁰²-189/2012;
- 55) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁵²-2084/2012;
- 56) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 16 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-38/2012;
- 57) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. vasario 7 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁰²-419/2013;
- 58) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 15 d. nutartis byloje Nr. A⁷⁵⁶-793/2013;
- 59) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 25 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁵²-289/2013;
- 60) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugpjūčio 19 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-857/2013;
- 61) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 7 d. nutartis byloje Nr. A⁴⁴⁴-2232/2013;
- 62) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis byloje Nr. A⁶⁰²-1209/2013;
- 63) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-816/2014;
- 64) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. liepos 14 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴⁶-141/2014;
- 65) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-1486/2014;
- 66) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 14 d. nutartis byloje Nr. A⁶⁰²-597/2014;
- 67) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis byloje Nr. A⁸²²-1393/2014;
- 68) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis byloje Nr. A⁸²²-1278/2014;
- 69) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis byloje Nr. A¹⁴³-1609/2014;
- 70) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis byloje Nr. A⁶⁰²-1307/2014;

- 71) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. kovo 23 d. nutartis byloje Nr. A⁸⁷⁰-146/2015;
- 72) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. A⁶²⁶-143/2015;
- 73) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 4 d. nutartis byloje Nr. A¹⁰⁰²-146/2015;
- 74) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis byloje Nr. A⁷³⁵-143/2015;
- 75) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis byloje Nr. A⁸³⁰-756/2015;
- 76) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gegužės 13 d. nutartis byloje Nr. A¹¹⁰⁰-756/2015;
- 77) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. liepos 8 d. nutartis byloje Nr. A⁹⁷⁶-143/2015;
- 78) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugpjūčio 26 d. nutartis byloje Nr. A⁵⁶¹-822/2015;
- 79) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis byloje Nr. A⁹³³-525/2015;
- 80) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 24 d. nutartis byloje Nr. A¹⁶²⁶-756/2015;
- 81) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartis byloje Nr. A⁶¹⁸-822/2015;
- 82) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 8 d. nutartis byloje Nr. A¹⁹⁷⁰-756/2015;
- 83) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 8 d. nutartis byloje Nr. A¹⁶⁹⁵-756/2015;
- 84) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 8 d. nutartis byloje Nr. A¹⁸⁹⁰-756/2015;
- 85) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 8 d. nutartis byloje Nr. A¹⁷⁷²-756/2015;
- 86) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. spalio 26 d. nutartis byloje Nr. A⁹⁸³-602/2015;
- 87) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 15 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-1172/2000;

88) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 3 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-445/2005;

IV. KITI ŠALTINIAI

89) Latvijos Konstitucinio teismo nutarimas. Bylos Nr. 2009-43-01. <http://eurocrisislaw.eui.eu/wp-content/uploads/2014/07/Case-No-2009-43-01.pdf> [žiūrėta: 2016-02-25].

90) Oficialiosios statistikos portalas: vidutinis metinis valstybinio socialinio draudimo pensijas gaunančių asmenų skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=974ade5d-903c-4c8d-89cf-358d38636742> [žiūrėta: 2016-04-04].

91) Oficialiosios statistikos portalas. Išlaidos pensijos (pagal ESSPROS), palyginti su bendruoju vidaus produktu, išlaidos pensijoms, pensijų gavėjų skaičius metų pabaigoje. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8c52b915-2201-473b-98cc-a28cd85fbe42> [žiūrėta: 2016-01-19].

SANTRAUKA

Valstybinio socialinio draudimo pensijos labiausiai išsiskiria iš kitų socialinių išmokų savo pobūdžiu ir ypatingu svarbumu. Šios išmokos yra skirtos materialiai aprūpinti asmenis, kurie dėl savo amžiaus yra laikomi negalinčiais tinkamai savimi finansiškai pasirūpinti. Kita teorija, kalbanti apie valstybinio socialinio draudimo pensijas, teigia, kad pensija – tai atpildas asmeniui už viso jo gyvenimo darbą.

Nagrinęjant teismų praktiką, susijusią su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, pastebėtina, kad didžiausią pastarųjų metų teismų praktikos dalį užima ginčai dėl Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatų, kuriomis buvo perskaičiuotos ir sumažintos valstybinės bei valstybinio socialinio draudimo pensijos tam tikroms asmenų grupėms. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pažymėjo, jog pensijų sumažinimas, kuomet valstybėje yra susiklosčiusi sudėtinga ekonominė situacija, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, tačiau bet koku atveju, sumažintos pensijos gali būti mokamos tik laikinai – kol valstybėje vyrauja sunki finansinė padėtis. Be to, įstatymų leidėjas privalo nustatyti neišmokėtų pensijų dalių kompensavimo mechanizmą, remiantis kuriuo, per tam tikrą laiką būtų kompensuoti pensijų gavėjų praradimai. Pažymėtina, kad labiausiai šis įstatymas palietė pensijų gavėjus, kurie tuo pačiu metu turėjo draudžiamųjų pajamų (dirbo ar užsiėmė tam tikru verslu). Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, teikdamas išvadą dėl Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nurodė, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio reguliavimo, dėl kurio asmuo būtų priverstas rinktis, ar dirbti darbą, užsiimti tam tikru verslu ir gauti sumažintą valstybinio socialinio draudimo pensiją, ar nedirbti jokio darbo, neužsiimti jokių verslu ir gauti didesnę valstybinio socialinio draudimo pensiją.

Kitokio pobūdžio bylų, susijusių su valstybinio socialinio draudimo pensijomis, skaičius nėra didelis. Pastebėtina, jog be kita ko teismai susiduria su ginčais, susijusiais su valstybinio socialinio draudimo pensijų stažo ir draudžiamųjų pajamų skaičiavimu bei kitais ginčais dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų.

SUMMARY

State social insurance pensions are benefits that can be distinguished from other social benefits based on their nature and significance. These benefits have to provide maintenance for individuals, who are considered to be incapable of taking care of themselves financially due to their age. Speaking about state social insurance pensions, another theory states that pension is a reward for the whole life's work.

The analysis of court practices, related to state social insurance pensions, brought to light the fact that the major part of court practices over the last few years is disputes, regarding the recalculation of social benefits of the Republic of Lithuania, reduced state and state social insurance pensions for certain groups of individuals. The Constitutional Court of the Republic of Lithuania stated that the reduction of pensions, when there is a difficult economic situation in the country, does not violate the Constitution of the Republic of Lithuania, but in this case, reduced pensions can be paid temporarily – until the country is affected by the severe financial situation. In addition, the legislators must determine the mechanism to compensate the unpaid share of pensions for the beneficiaries who lost this share during the certain period of time. It should be noted that beneficiaries, who had the insured income (worked or were engaged in certain business) at the same time, were the most affected by this law. By providing the conclusion on the recalculation of social benefits of the Republic of Lithuania and the conformity of provisions of the temporary law on payment, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania has indicated that the legislators cannot determine such regulation, which would force a person to choose whether to work, be engaged in certain business and receive a reduced social insurance pension or be unemployed, not engaged in any business and receive a better state social insurance pension.

A number of other cases, related to state social insurance pensions, is insignificant. It was noticed that courts also face disputes, related to the determination of the standing of state social insurance pensions and insured income, as well as other disputes, regarding state social insurance pensions.